

Mateju Cigaletu v spomin.

(Spisal dr. Fr. L.)

Bogastvo se zbira in košati v mestih, prijetno življenje mami ljudi v palačah, čast obseva veljake na kraljevskih dvorih, — a nadarjenost, bister um in nepremagljivo voljo pošilja Bog tudi med oddaljene hribovce in jih daje otrokom, rojenim v borni koči. Taki daroviti otroci premagajo pogostoma največje težave in odpravijo najhujše zapreke, da dospó do svojega namena; dečki kmečkih starišev najdejo pot do šole, boré se z ovirami vso mladost, in ko so možje, imajo voljo, moč in izkušnost, da dovršé velika dela.

Dné 26. minulega meseca je poiskala odlična družba slovenskih razumnikov pohlevno vas v notranjskih hribih in kmečko hišo v bližnjih logih, in je s tem počastila spomin znamenitega Slovenca, rojaka iz onih krajev: Mateja Cigaleta, občana črnovrškega.

Vrli naš starosta med slovenskimi pisatelji, Ivan Navratil, je lani v koledarju družbe sv. Mohorja zanimivo in natančno opisal življenje in delovanje Cigaletovo. Tako mu je postavil najlepši spomenik med Slovenci, spomenik v srcu vsakega Mohorjana, ki bere ta spis. Prav ta spis pa je vnel nekaj zavednih Črnovršcev za to, da bi Cigaleta poslivali tudi s kamenitim spomenikom v domačem kraju. Napravili so načrt, posvetovali se z drugimi domoljubi, naposled jeli javno prositi in nabirati denarja ter objavljali prošnje v časopisih. Darovi so se sicer zbirali le jako

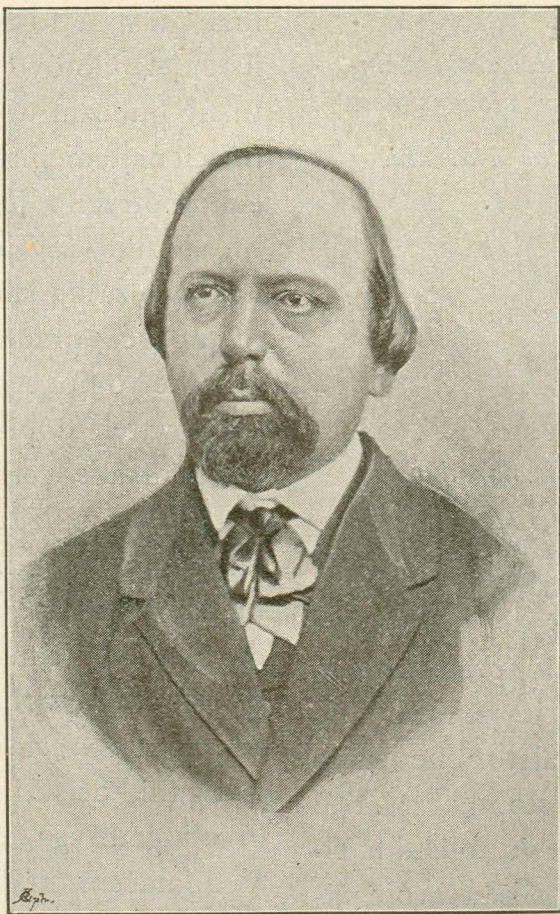
počasi, zakaj pri nas nabirajo in prosijo mnogoteri in za mnogo dobrih namenov, a odbor je bil stanoviten in tako naposled pridobil toliko, da se ni bilo bati sramote. Vipavski kamenosek je izklesal kaka 2 m visoko, zgoraj okrajšano piramido, in pa spominsko pločo. Piramida je bila namenjena za lepo in očitno mesto v črnovrški vasi, ploča pa za rojstveno hišo Cigaletovo.

Sredi minulega meseca je bilo vse zgotovljeno; kameniti spomenik so postavili v Črnem vrhu ob kraju, kjer se srečava največ cest, pločo pa vzdali v rojstveno hišo v Loméh, h. šte. 12.

Nihče ni mogel pričakovati, da bi bila slavnost v oddaljenem notranjskem kraju velika; a imela je biti tem prisrčnejša. Omenjeni dan se je sešlo ob najlepšem vremenu v lični vasi pod temnim vrhom — Črnim vrhom — lepo število gostov iz Ljubljane, Idrije, Vipave in od drugod: zastave, slavoloki so jim govorili nemo, a odbor jih je pozdravil z navdušeno živo besedo; domači ognjegasci

pa so se pred njimi prvič pokazali v lepi društveni opravi.

Umno je bila slavnost prirejena tako, da se je vsaj nekoliko naslanjala na božjo službo, kar naj bi se pač godilo vselej pri slavnostih na kmetih. Hvalimo Boga, da ima naše ljudstvo doslej v obče še največ veselja — v cerkvi! Cerkveni govornik je razlagal, zakaj naj verujemo, in zakaj naj živimo krščansko. Malo pred

Matej Cigale. (Po fotografiji.)

poldnem pa je govoril načelnik društva „Pravnika“, dr. A. Ferjančič, obilnemu občinstvu pred spomenikom slavnostni govor, v katerem je kazal zasluge Cigaletove za slovenski jezik sploh in za slovensko pravniško besedo posebej. Dokazoval je, da mu je bila slovenska pravna terminologija najbolj pri srcu, pa da so mu za uspehe tudi vsi slovenski pravniki iz srca hvaležni. — Zaveso potegnejo raz kamenito piramido in v lepi železni ograji zablesti Cigaletov spomenik, okrašen s pomenljivimi napisi. Na sprednji strani so vdolbene zgoraj besede:

V črnovrški občini, v Loméh, štev. 12. je bil rojen 2. kimovca l. 1819. Matej Cigale, slovenski pisatelj, urednik „Državnega zakonika“, umrl kot vladni svetovalec dne 20. maledga travna l. 1889. na Dunaju.

Spodaj pa:

Jeden poglavitnih stebrov mile slovenščine in jeden največjih dobrotnikov slovenskemu ljudstvu.

Navratil.

Postavili častilci l. 1894.

Na levi strani:

Človeku je namen ožlahtniti srce in približati se božji svetosti.

M. Cigale.

Na desni strani:

Kar žrak stvarem, je narodu narodnost.

M. Cigale.

Veselo je, ako se prijatelji pri skupni mizi krepčajo, še veseleje, ako govoré modro ali vsaj ljubo besedo, kakor je bilo pri skupnem obedu ob tej slavnosti. Tu se je pokazalo, da so došli počastit spomin Cigaletov ne samo izborni pravniki, ampak tudi zastopniki Matice Slovenske, družbe sv. Mohorja in bližnjih čitalnic. Izmed teh je poslala idrijska svoje živahne in dobro izurjene pevce, ki so ob spomeniku in tudi pri obedu poveličevali slavnost z lepimi pesmami.

Drugi del slavnosti je bil v Loméh, pri rojstveni hiši Cigaletovi. Tudi le-sem je hitelo mnogobrojno občinstvo po travnikih in potem po mični gozdni poti v prijazno samoto lomska. V ozki dolini med obrasenimi hribi sameva Cigaletov ali „Petričev“ dom. Hiša, hlev in zidan kozolec — to je „kmečki dvor“, ki kaže, da zna njegov lastnik dobro gospodariti. Za

hlevom žuborí tudi studenček, ki ga vodijo cevi z bližnjega griča. Prav prijazno je tukaj, prav idilično, da ne pogrešaš ničesar, ako ljubiš mir in tihoto.

Tukaj se je rodil in vzgajal naš Matej, tu se je zaradi tega zbralo okolu pete ure popoldne obilno število gostov in domačinov, počastit hišo, v kateri mu je tekla zibelka. Vsem je ugajala preprosta, toda lična in krepka domačija. Ko je občinstvo nehalo dohajati, nastopi na pripravljeni in lepo ozaljšani oder domač lomovski gospodar in sosed Cigaletov, pa pozdravi v govorniških besedah vse došle častilce pokojnikove. Preprosta beseda iz kmečkih ust je bila vsem jako všeč. Nato je urednik tega lista pokazal v poljudnem, neumetnem govoru, kaj je dala rojstvena hiša Cigaletu, kakšen pomen ima prav ta hiša za vse njegovo poznejše delovanje. Gotovo je, da se je pokojnik navzel tukaj ljubezni do materinščine, da se je tukaj naučil najtemeljiteje, in da je prav doma spoznal, kako potrebno je delati za materinščino v šolah in uradih. Saj je tukaj videl, kako je huda nadloga za kmeta in kako je krivično in nespartmetno, če uradniki dajejo nevesčemu kmetu nemške odloke in ukaze. Slovenski kmet je videl v teh dopisih samo to, da njegov jezik nima nikake veljave, da je zaničevan, da sme k večjemu služiti — za hlapca. To je umeval naš Matej kmalu, in to mu je vzbudilo željo in trdni sklep: delati za materinski svoj jezik, da postane enakopraven in enakoveljaven z drugimi avstrijskimi jeziki. V ta namen pa je bilo treba slovenski jezik sam na sebi povzdigniti, očistiti, osloboditi ga ptujega duha, in obogatiti ga, da bo spreten za vsako rabo. V domačem kraju je spoznaval duha našega jezika, saj se je med našimi hribovci ohranilo mnogo pristno slovenskega, kar se je drugod že poizgubilo.¹⁾ In v Wolf-Cigaletovem nemško-slovenskem besednjaku nahajamo mnogo besed, oblik in izrazov, katere je povzel naravnost iz domače govorice. Tako je torej prav ta govorica postala nekako važna za naš slovenski jezik.

¹⁾ Prijatelj moj in ob jednem vrl prijatelj slovenskega jezikoslovja se je čudil, ko sem mu pripovedoval, da sem čul od svoje matere oblike kakor: *χ rokój, mojemu sinój* (t. j. stsl. sinovi).

Proti koncu govora se je odgrnila vzdana ploča, ki ima napis:

*V tej hiši se je rodil dne 2. kimovca l. 1819.
Matej Cigale, slovenski pisatelj, umrl dne
20. mal. travna l. 1889. na Dunaju.*

Domači pevski zbor je tu ob rojstveni hiši peval razne pesmi, gostje so se pa v prijaznem govoru krepčali z dobro kapljico in hvalili lepo slavnost, kakor bi jim ne šlo v glavo, da more biti tako ljubo in prijetno v tem samotnem kraju. Domačini, dobri Lomóvci, bodo pomnili ta dan, zakaj toliko ptujcev še ni prišlo menda nikdar v njihove dole.

Treba je bilo raziti se. Kdor se je udeležil slavnosti, ohranil si je pač rojstveni kraj Cigaletov v prijaznem spominu, slavnemu učenjaku pa je izkazal čast, katere je bil pokojnik v resnici vreden.

Marljivi odbor za Cigaletov spomenik je pokazal, da se dá tudi s skromnimi močmi storiti marsikaj lepega, če delujemo vstrajno. In kjer se protivijo težave ter grabi delavca nevolja, tam pomaga zdravilo potrpežljivosti, da zaceli vse rane.

Gredoč mimo skromnega spomenika si bo ptujec v spomin vtisnil kraj, kjer je bil rojen najprevidnejši, najbolj praktični slovenski jeziko-slovec; njegov rojak si bo štel v čast, da je Cigaletov domačin, in mladina si bo pred oči stavila vzgled poštenega, vernega značaja, vnetega domoljuba in pridnega delavca.

Naš list se hvaležno pridružuje Cigaletovim častilcem, podaje dragim prijateljem natančno sliko pokojnikovo, posneto po fotografiji, in kliče:

Slava Cigaletovemu spominu!

Slovo od Bele Krajíne.

Pozdravljena Krajína brežna,
Rojakov mojih belih dom!
Pozdravljena mi, srca nežna,
Spojena tesno z marsikom!

Pozdravljene mi, loze tihe,
Kamór ne seza solnca svit,
Kjer slavec v noč pošilja vzdihe
Na vejah bukev in rakit!

Pozdravljene, gorice mile,
Ki vas pokriva trtja gozd!
Kakó so pesmi se glasile,
Ko tu je zôrel bujni grozd!

Pozdravljena, kraljica Kolpa,
In Vlahinja in sivi Klek,
Ki na Krajíno liki stolpa
Oziraš se že mnogi vek.

Prijazna mesta, ne velika,
A kralji belega svetá:
Črnomelj, Semič in Metlika,
Pozdravljena mi od srcá!

Ne zabim tudi vas, junaki,
Gradovi, priče davnih let,
Podbrežje, Krupa in Mrzlaki,
Podturen, Gradca lepi svet.

Kakó sem vzljubil vas, o znanci
Z goríc in kamenitih tal,
Kar temni vas mejé Gorjanci
In tihe Kolpe modri val.

Popevke mile v tožnem duhu,
Čutečih vaših prsij jek,
Še danes mi zvené v posluhu,
Zveneje bodo mi na vek.

Očaran sem poslušal dede,
Možé razborne sivih las;
Globoko vtisnil njih besede
V srcé — modrosti zdrave glas.

Iz knjig učenih proučaval
Svoj rodni jezik sem nekoč;
Čim dljè, tem jasneje spoznaval
Bogastvo, njega kleno moč.

Prišel sem k vam. Vsprejet prijazno
Tako sem v dušo vas objel,
In gledal in poslušal pazno,
Kar narod vaš je delal, dél.

Učil sem večne vas resnice,
Kar božji nam ukaz velí,
Todà slovenske govoríce —
Té mene ste učili vi.

Kako določen, čist in veren,
Kako umljiv, domač, krepak,
Čutilom, mislim vès primeren
Jezika vam izraz je vsak.

Če prav domneva zbor učeni,
Da jezik kaže ljudstva dar,
Potem, srcé, raduj se v meni!
Poslednji ni naš oratar.

Ubožen, prêprost na zunanje,
Po duši darovit, bogat,
Vsegdar za dobro vnet dejanje,
Pozdravljen bodi, beli brat!

Mirú in sreče ure zlate
Uživaj vedno zarod tvoj,
Kot vekomaj spomine nate
Jaz v srcu nosil bom s seboj.

Anton Medved.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XXI. Temni oblaki.

Kadar je človek nezadovoljen sam s seboj, tedaj je nadležen vsem; zlasti čutijo to podložniki, kateri morajo radi ali neradi tiho prenašati njegove sitnosti. Prav to se je godilo sedaj z Virido. Dosegla je bila z gospodom Petrom svoj namen še bolj, nego je želela: jedna dozdevna ovira njenih namér je bila odpravljena, a zadovoljna vendar-le ni bila. Opazila je na soprogu neko potrtost in vedela je, odkod prihaja; tudi sinovi so jo vedno spominjali dobrega gospoda Petra. Zato je občevala najrajša s svojimi laškimi dvorjankami in nekaterimi priliznjenimi plemiči, kateri so ji vse pritrjevali in jo hvalili. Najrajša se je zibala v kolobaru svojih priljubljenih načrtov, pregledovala, kaj je že zvršila, in preštevala, česa je še treba.

Kakor vsak človek, zlasti še če je delaven in trden, tako je imela tudi Virida nasprotnike. Nasprotniki Viridini so bili dvojne vrste: prvi so bili hudobni, kateri so delali naravnost v njeno škodo in celó pogubo; drugi nasprotniki so ji hoteli prav in dobro, toda njeno delovanje so imeli za škodljivo. Med temi-le je bila stranka dvorjanov in plemenitašev, katerim ni ugajala politika Leopoldova. Ker so slutili, da ima preveliko moč in veljavo vojvodinja, bili so nevoljni na njo. To se je kazalo zlasti v prepiru švicarskega grofa Kyburškega z mesti. Če tudi so bili sklenili stanovi, da naj se vojuje grof sam, vendar je šel glas, da hoče vojvodinja vsekako, naj mu pomore Avstrija, in da je za to pridobila Leopolda.

Nevolja je rastla tem bolj, čim več stroškov so prizadevale vojne. Največkrat ni bilo pričakovati od njih nikake koristi. Poslednji čas pa je prišlo poleg tega še nevarno vrenje ob Renu. Nezadovoljneži so prerokovali hude stvari za Avstrijo.

Vendar se nasprotovanje še ni moglo pokazati, ker so Leopolda osebno spoštovali več ali manj vsi in se klanjali njegovemu junaškemu značaju. Nekoliko shujšale so se razmere, ko je Leopold izgubil državno oskrbnništvo nad Švabi. Tukaj mu niso zaupali niti knezi niti mesta. Razne zveze mest in malega plemstva so bile naperjene zlasti proti njemu kot najmočnejšemu. Največji nasprotniki vojvodovi so bili pa Švicarji, ki so bili napravili med seboj močne zveze v obrambo svoje slobode. Videlo se je, da pride med tema dvema nasprotnikoma do boja, zakaj Leopold tudi ni mogel mirno gledati, kako se mu ustavljajo nasprotniki; s tem bi bil pripoznal svojo slabost in strah pred njimi.

„Ali more, ali sme trpeti kaj takega naš vojvoda?“ rotil je mladi tajnik Burghart vsakoga, s komur se je sešel. Bil je poseben ljubljenec Viridin in govoril vse po njeni volji.

Virida pa je klicala soprogu in vsakemu plemiču, ki jo je obiskal: „Sramota je za Avstrijo, sramota za naše plemstvo, če je smejo tako izživati ti lačni švicarski meščani.“

A miroljubni in previdni svetovalci so se ustavljali. „Pustimo jih v miru“, rekel je umni vitez Volbenk iz Ljubna. „Bil sem po Švicarskem in videl te ljudi. Slobodo ljubijo, a žalega nečejo nikomur. In če pridobimo vse švicarske gore, čemu nam bodo?“

Grof Hartberški pa je pristavil: „Sosedje nas sovražijo skoro vsi. Naš vojvoda se jim zdi premočan. Če bodo le mogli, spravili nas bodo v zadrege in nevarnosti, da bi nas pokončali. Čakajmo! Vojvoda je še mlad; lahko si pridobimo po mirni poti še veliko, za kar bi bilo treba sedaj prelivati kri.“

Ni se dalo lahko reči, na katero stran potegne tehtnica. Da bi torej gotoveje odločila dvor in stanove za vojno, obrnila se je Virida do očeta Barnaba v Milanu. Prosila ga je, naj vname

Leopolda za vojno in mu pomaga, kakor je nekdanj tudi Rudolf pomagal njemu.

Toda po tej poti ji ni šlo gladko, kakor je upala. V Milanu se je bilo mnogo premenilo. Barnaba Visconti se je bil postaral in ni bil več tako delaven; tiščal je, kar si je bil pridobil in bal se je, da ne izgubi vlade. Izkušnje so ga bile izmodrile. Nezaupljiv je postal do vseh in povsod je videl nevarnosti in zarote. Stare, ukoreninjene strasti pa so še tlele v njem. Največ časa je preživel v Monzi v svojem gradu, kjer se je mislil varnega med debelimi zidovi in stražami, nekaj pa tudi zato, ker je imel tam zaprte žrtve svoje jeze. Njegova dva sinova sta bila ž njim jednaka v strasti, pa manj krepka in delavna. Zato je pa padala veljava Barnabova, moč njegovega brata Galeazza in njegovih sinov, ki sta vladala v Paviji, rastla je od dné do dné. Milanci so bili siti Barnaba in radi bi se ga bili iznebili. Galeazzova sinova sta bila prijazna in tako sta se prikupila ponosnemu mestu. To je Barnaba čutil in zato je sovražil brata in njegova sinova, dasi tega ni kazal očitno. Ogibal se je prav skrbno vsega, kar bi napravilo kako gibanje po mestu in deželi, ker je v nemirnih časih težko krotiti ljudi. Najmanj po godu mu je bila sedaj vojska in pa še v ptujini; zato se ni zmenil za Viridino prošnjo.

A Virida se ni dala hitro odgnati. Obrnila se je do bratrancev, katera sta ji tudi obljubila pomoč. A stvar je bila težka in zapletena. Ko bi bila Virida želela samo denarno podporo, ne bi bilo pomisleka; a ker je hotela imeti tudi vojno, pomišljala sta se bratranca. Postavni vrhovni poveljnik milanske vojske je bil namreč Barnaba, Pavija sama je imela le neznatno vojno silo. Kako bi se torej pridobil Barnaba za vojsko?

Oglašala se je zima, sneg je pobelil z deskami krite strehe v prijaznem Gradcu, ob hitri Muri se je vlačila megla. Vse življenje se je bilo nekam skrilo. Najbolj pa je mračna tihota legla na vojvodov dvor pod „Gradom“. Sinoči je bil prišel brzi sel naravnost iz Milana in prinesel Viridi strašno poročilo, da so našli njenega očeta mrtvega v Monzi, pa tudi oba njena brata mrtva. Vsi trije da so skoro gotovo zastrupljeni. Tako se je glasilo grozno naznanilo.

Četudi so povedali Viridi to novico jako previdno, vendar je bila dolgo kakor omedlela. Samo dihala je še in roke stegovala krčevito in včasih zaklicala: „Oh, moj oče, moj oče!“ Leopolda ni bilo doma, da bi jo bil tolažil, tembolj potrta so bili z materjo vred sinovi.

Le polagoma se je nekoliko pomirila. Njena dušna moč se je vračala, prirojeni ponos se je vzbujal, in ustavila je solze. Takega udarca Virida še ni bila občutila v življenju. Ko bi le bil poslednji!

Žalosten je bil ta dan za dvor, žalostni so bili naslednji dnevi. Nihče si ni upal svetovati vojvodinji, kaj naj stori. Tudi Leopold je bil potrta, ko se je vrnil domov.

Ko je preteklo nekoliko dnij, poslali so sela domov in mu prideli drugega, da bi prinesel natančnejših poročil. Vojvodinja ga je poučila skrbno, kam naj se obrne, da zvé resnico. Sel se je vrnil v Gradec, potoval je pa dobre tri tedne. Prijateljica Izabela, žena pesnika Loschija, poslala ji je najbolj zanesljivih poročil. Med Barnabom in obema stričnikoma so bile že dalje razprtije. Očitno je bilo, da se hočeta polastiti vlade v Milanu. Zlasti Giovanni je bil drzen. Skoro gotovo je on zvršil ali vsaj ukrenil ta zločin, da bi spravil s poti vse ovire.

To žalostno poročilo je ni nič potolažilo; skrb je legla na njeno lepo obličje, njeno visoko čelo se je krčilo v gube. Več tednov potem — bilo je že v novem letu — dobi Virida od bratranca Giovannija Galeazza pismo, v katerem ji je trdno obetal podporo, ker so odpravljene sedaj vse ovire. Pristavil je, da se je obrnil tudi do vojvodovega kancelarja, da se napravijo potrebne pogodbe. Kar nič je ni razveselilo to pismo, temveč z grozo je je brala in potem zaprla v svoje skrivne predale. O čem se hoče bratranec dogovoriti z vojvodom, tega ni marala več vedeti.

Barnaba Visconti je bil cesarski namestnik za Lombardijo, torej državni dostojanstvenik. Zato je kralj Vencelj zaukazal, naj se preiskujejo vzroki njegove nenadne smrti, in ako se pokaže zločin, naj se krivci ostro kaznujejo. Ta ukaz se pa ni hitro izpolnil, zima in vojne priprave so preiskavo zavlekle mesece in mesece.

V zeleno Štajersko je zopet pricvetla lepa pomlad l. 1386. Tudi na dvoru so se je veselili, saj je bila zima žalostna, ker je gospa vojvodinja žalovala neprestano. Veselic ni bilo, slavnostni sprejemi so se godili brez radosti in tiho; vse je bilo tako tužno-mirno in mračno, kakor je mirno pred hudo uro. S strahom so se ozirali na dvoru tje, kjer se je pokazalo kako nevarno znamenje, kjer se je zabliskalo na političnem nebu. In takih znamenj se je kazalo čim dalje več.

Ob Renu se je napravljalo vse za vojsko, Švicarji pa so vzeli dve dotlej avstrijski mesti v svojo zvezo proti cesarskim odlokom. Leopold je zahteval, naj mu izročé Švicarji obe njegovi mesti z lepa, a oni so se tej zahtevi ustavili odločno. Tako je priklopelo nasprotje do vrhunca, vojski se ni dalo več ogniti. Hipoma se je vsa Nemčija razdelila v dva tabora. Z Leopoldom je potegnili vse, kar je imelo strah pred mesti, ali je vsaj zavidno gledalo njihovo moč in bogastvo. Mesta pa, hoteč braniti slobodo, potegnili so na drugo stran. Živahno gibanje je vzbu-

jala pomlad po gorah in dolinah avstrijskih in švicarskih; na dvorih, po mestih, po gradovih pa je vrelo, zakaj vojska se je bližala urno, kakor huda ura. Tu ni bilo več pomislekov zastran boja, vsakdo je videl, da jedino le boj more odločiti med njimi. Šlo se je Leopoldu za čast in državne pravice, Švicarjem pa za zlato slobodo in meščanski ponos. Sploh so pričakovali, da Leopold zmore; po gradovih so pretili Švicarjem, češ, „Leopold vam pokaže, da imate še gospoda nad seboj.“ Švicarji pa so se vneli: „Ne udajmo se!“ in meščani so jim pritrjevali.

Pač še nikdar ni bilo v Gradcu tako živahnega gibanja, kakor meseca velikega travna in začetkom rožnika istega leta. Virida je premagala žalost in bila zopet pogumna, pa tudi drugim je vlivala poguma v srce. Na dvoru se je vse trlo poslancev, selov, plemenitašev; po mestu pa so se gibali vitezi in vojniki, veseleč se, da je došel čas pravega in resničnega boja. Tu si slišal razne jezike, videl različne noše, opazoval razne šege. V mesto je prihajalo ljudstvo ogledovat velike vojne priprave, štajerski Slovenec, ki je bival takrat malone okrog Gradca, je občudoval moč in veljavo svojega hrabrega vojvoda Leopolda. „Bog pomози našemu Leopoldu!“ klical je preprosti kmetič. „Varuj ga Mati nebeška, velmožna!“ klicala je pobožna ženica, proseč zmage svojemu vladarju.

Štajerska je dala veliko hrabrih in lepih vitezov, da so Gradčani kar gledali mlade junake, pravi cvet plemstva. Za njimi se je vrstilo slavno kranjsko plemstvo, resnobno in mogočno sedeč na velikih konjih, pod katerih kopiti se je kar potresala zemlja. Bili so junaki, kakoršne že poznamo, in katere bi bili imenovali skoro nepremagljive. Tudi s Koroškega in Tirolskega, od juga in severa so prihajali vojniki, katerim je bilo vsem geslo: „Pokážimo meščanom, da prva moč je v plemstvu!“

Na gradovih pa so žene, hčere in neveste točile bridke solze, zakaj skoro povsod so pogrešale kako drago srce, ki se je ločilo od njih, v nemajoč se za ljubezen do domovine in bojne slave. In naposled — po binkoštnih praznikih — je zaplakala še Virida, zakaj ločitev je bila prišla tudi zanjo.

Kdo si more razložiti skrivnostno moč slutnje! Kakor je prej Virida silila na vojsko, tako se je je sedaj bala. Jokaje je opasovala soprogu meč in ga prosila: „Ljubljeni Leopold, pazi na-se in na svoje življenje zaradi otrok in zaradi mene! Kaj bomo počeli brez tebe?“

„Bodi mirna, draga moja; kakor je volja božja, tako se zgodi. Brez krivde smo se zapletli v boj, zato upajmo, da zmoremo sovražnika. Ako pa je Bog drugače določil, da padem v

boju, skrbi modro za otroke, poslušaj stare svetovalce in izkušaj biti vsem za mater in očeta ob enem. Bog bodi s teboj!“

Neizrekljivo prisrčno je poljubil Leopold soprogo in sinove, kakor bi hotel vso ljubezen svojega junaškega srca izliti v te poljube. Naročil je sinovom, naj ljubijo mater in jo podpirajo v vseh težavah, naj bodo vsi jedini in se ljubijo med seboj, naj ne zabijo vrlin in lepih čednostij Habsburžanov, naj delajo vedno za moč in slavo Avstrije in naj goreče molijo, če pade v boju, za njegovo dušo, katero udano izroča Bogu.

Glasno je zaihtela Virida ob teh besedah, sinovi so se oklenili ljubega očeta, Leopoldu je zablestela solza v očeh. Lepa je solza na junaškem licu, lepa kakor svetel biser.

Težko je bilo iztrgati se rokam mile družine, toda rogovi so doneli na odhod, konji so bili s kopiti — kmalu stopi med četo lepa postava vojvodova. Bil je ves v železju in na glavi je imel čelado odičeno s prelepo, svetlo bliščečo krono. Ni bila brez vzroka Virida, pa tudi vsa Avstrija, ponosna na takega vladarja. Gromoviti „Hurá!“ se razlega iz vseh grl v pozdrav vojvodu — kot klic v krvavi boj.

Dolgo so gledali Gradčani z Gradú na krasno četo, ki je hitela z doma ob urni Muri, da bi se v južni Nemčiji čim najhitreje združila s tamošnjim viteštvom.

XXII. Zvezda se utrne.

Polagoma je postalo mirno po naših krajih. Večina vitezov in hlapcev je bila odšla proti Švicarskim goram. Njihovi domačini so se skrbno zapirali po trdnih gradovih, zakaj med vojsko ni lahko zaupati komu. V domovini so ostali le nekateri stari grajščaki in pa nespravljeni nasprotniki vojvodovih bojev, kakor celjski grof in njegovi somišljeniki.

Z naglimi dnevnimi hodi je dospel vojvoda Leopold s svojo četo kmalu v južno Nemčijo. Po svojih pokrajinah na Švabskem je zbiral okrog sebe viteze in vojščake, ki so ga že čakali in bili pripravljene za vojsko. Kar je bilo odličnega viteštva, vse je hitelo pod njegovo zastavo, zlasti še mlajši vitezi, ki so si hoteli pred očmi tako slavnega vojvoda pridobiti viteško čast za celo življenje.

Vojvodu je bilo vse na tem, da udari naglo na nasprotnika in mu ne dá časa za uspešen upor. Zato je tudi hitro sestavil s svetovalci bojni načrt. Iz dolgih obravnav in raznih pogodb mu je bilo jasno, da izvira vse sovražno nasprotstvo proti njemu od združenih Švicarjev, in da je središče in ognjišče tega gibanja mesto Lucern. To mesto torej treba zgrabiti in ne-

mirneže ostro kaznovati, pa je dosežen namen vojske.

Vojna Leopoldova je bila zbrana. Malokdaj je bilo skupaj toliko plemstva, malokdaj so se tako trdno nadejali zmage kakor tukaj. „Kmalu pokažemo tem rovarskim Švicarjem, da imajo še gospodarje nad seboj“, in „Idimo, dajmo Švicarjem gospodarja!“ klicali so vitezi in zamahovali z meči, hoteč pokazati, kako jih mislijo natepsti.

Začetkom meseca mal. srpana se je pomaknila vojna Leopoldova v Švico, njen namen je bil — zasesti mesto Lucern.

Toda Švicarji niso med tem držali rok križem; vsi zavezni kantoni so postavili pogumne, slobodoljubne može v vojsko in tako imeli moč, ki se ni namerjala ukloniti vsaki sili. Imeli so jako ugodno stališče na gorah in v gozdovih, in naposled so dobivali skoro gotovo podporo od višjega plemstva, ki je zavidalo Leopoldu njegovo slavo in rastočo veljavo. Zato ni bilo nikakor odveč, da je vojvoda Leopold postopal previdno in z vsestranskim preudarkom sestavljal svoj bojni načrt.

V vojnem posvetovalnem zboru so sedeli tudi mejni grof Badenski in slavni vojniki grof Eberhard Virtemberški. Oba sta bila pritrdila temu načrtu in le kaj malega še dostavila glede na prodiranje. Leopold, plemenitega značaja od nog do glave, je zaupal vsem in se ni nadejal, da bi utegnili biti tudi v njegovem taboru skriti nasprotniki. Kako ga je pa žalilo, ko je opazil tu in tam sumljiva znamenja! Prepričal se je tudi večkrat, da imajo Švicarji na vseh straneh ogleduhe, ki pazijo na vsak njegov korak.

Najhuje pa je bilo, da so zvedeli Švicarji za bojni načrt Leopoldov. Jeden izmed grofov — skoro gotovo Eberhard sam — je ali naravnost ali po ovinkih stvar spravil med ljudi in Švicarjem v roke.

Leopold je razdelil svoje čete na dva dela: manjši del je bil namenjen proti Curihu, da bi zadrževal pomožne čete in jim branil združiti se z Lucernci. Vodil ga je grof Kyburški, kateri je poznal vse kraje in kote po težavnem gorovju. „Nikar ne hodite v boj, ampak le opazujte in dražite sovražnika, to vam bodi navdilo“, tako je naročal vojvoda. Glavna moč pa je bila odločena, da ide na desnem bregu reke Are proti Sursee-ju in ob sempaškem jezeru dalje gori do Sempaha. Vodil jo je Leopold sam. Radostno se je oziral z vso vojno vred na rodni grad Habsburg, ki se je ponosno dvigal nad Aro, in si mislil, da bo stal še trdneje in ponosneje, če on, potomec Rudolfov, ukroti nemirne Švicarje.

Toda — kakor veli pregovor — človek obrača, Bog pa obrne.

Grof Kyburški je upal, da bo prekanil Švicarje in prišel v njihovo sredo brez ovire. Kako se je čudil, ko je našel povsod na sovražni zemlji najprevidnejše bojne priprave. Tu je zadel na prekope, tam v soteski so ga ustavili nasipi in dobro oboroženi sovražniki; povsod se je moral boriti z največjimi zaprekami.

Lože se je pomikala glavna vojska, kateri je zapovedoval vojvoda sam. Na večer dné 8. mal. srpana se je ustavila za dobro uro od Sursee-ja, ki je na severnem bregu sempaškega jezera. Taborila je pod milim nebom in se pripravljala, da napade drugo jutro mesto Sursee. Leopold je vedel, da pride tukaj do boja, ker so imeli todi Švicarji precejšno vojno moč. Toliko so mu sporočili ogleduhi, ki so le z največjo nevarnostjo opazovali od daleč gibanje sovražnikovo.

Ko je potihnil nemir v taboru in so straže sprejele svoj posel, pisal je Leopold Viridi kratko pa prisrčno pismo. Naznanil ji je stanje vojne in pa sporočil, da upa prihodnji dan ali vsaj v najbližjem času odločilne zmage. Poročilu je pridal srčne pozdrave zanjo in za drage sinove, zastran katerih le obžaluje, da jih nima pri sebi.

Po mirni noči je zasvetilo iznad švicarskih gorá najlepše jutro. Vročina je bila že prejšnje dni dokaj močna, a ta dan se je obetala še hujša. Zato odrinejo zjutraj za rana proti jezeru. V jedni uri pridejo pred Sursee. Nikdo se ni branil ali ustavljal, vse mesto je bilo mirno; vojvodu so se poklonili, izročili mu ključe in ga prosili njegove milosti. To je zadostovalo za sedaj; kar je drugega računa, sporazumeli se bodo pozneje, tako je velel vojvoda, ki je bil nevoljen, da ni bilo nič boja. Zabavljal je Švicarjem, da so strahopetni širokoustneži, kateri se postavljajo in mogočno nosijo, dokler jim nihče ne zapreti. Ko pa pride sovražnik, utihne vse in se skrije po kotéh. Meščani so molčali ob teh zabavljicah in mislili svoje.

V vojnem svetu so se čudili, zakaj ni sovražnik branil tega dokaj velikega in trdnega mesta. Večina je razlagala to ravnanje za strah, nekateri pa so slutili zvijačo. Vojvoda se je pa posvetoval s svojimi načelniki, kaj bi bilo sedaj storiti.

Med tem vojnem posvetovanjem pride sel grofa Kyburškega s sporočili prejšnjega dné o njegovem prodiranju proti jezeru in pristavi, da je obstal in se utaboril blizu jezera, od koder more pregledati in tudi preprečiti sovražno gibanje. Večjih sovražnih čet še ni našel, vendar so se mu ustavljala povsodi oborožena krdelca.

Vojvoda in njegovi svetovalci so čudeč se brali to poročilo in se popraševali, od kod so

mogli Švicarji zvedeti, da misli vojvoda oddelek vojakov poslati po oni stezi, koder je šel grof Kyburški. A grof Eberhard jih je znal potolažiti, rekoč: „Ni tako čudovito, če je sovražnik nekoliko zavaroval le-ono dolino. Saj veste, da v Lucern drži bližnja pot od Habsburga ravno tam skozi dolino reke Reusse. Za nas pa je dobro, da so razcepljeni naši nasprotniki; čim več jih je tam, tem manj jih bo tukaj in tem ložja bo naša zmaga.“

Nekatere so grofove besede prepričale, drugih ne, in začel se je o tem živahen razgovor, kateri je pretrgalo drugo poročilo patrolj, da stoji sovražnik više gori ob jezeru poleg mesta Sempaha. O številu in kakovosti čet niso mogle povedati nič zanesljivega, ker so Švicarji taborili v gozdu.

Na to poročilo so sklenili po kratkem razgovoru z znatno večino: takoj odriniti, in ako bodo le mogli, še ta dan zgrabiti sovražnika in ga prisiliti za boj. Nekateri je sicer strašila velika vročina na pekočem solncu, a drugi so menili, da pač ne pride do boja, ker se bodo sovražniki umaknili resnemu napadu.

Vojvoda dá torej povelje za odhod in cela vojska se začne pomikati na jugovshodno stran ob jezeru proti Sempahu. Vitezi so bili veseli in so vriskali od veselja v trdni nadi, da bodo sijajno zmagali. V solncu se je lesketalo orožje in veselo so vihrale zastave raznih oddelkov; čez vse pa je vihrala velika avstrijska zastava, poleg katere je jahal v krasni opravi lepi sedemintridesetletni vojvoda Leopold.

Švicarji so stali na podolgastem griču ob strani mestu Sempahu, za hrbtom so imeli gozd v zavetje. Mirno so gledali bližajočo se vojsko vojvodovo. Zemlja se je tresla pod kopiti težkih konjikov in votlo je donelo, kakor glas daljnega groma. Že je prinesel veter posamezne glasove na višino do ušes temnih Švicarjev, razločili so pretenje.

Vojvoda je razvrstil svoje čete za napad, zabičal poveljnikom oster red in pazljivost, določil, kaj se ima zgoditi v slučaju zmage ali izgube. Na to je dal povelje, da naskočijo sovražne vrste, in on sam je stopil na čelo cele vojne, da jo vodi proti sovražniku. Prijatelji so ga svarili in tudi prosili, naj se varuje in ostane zadaj v zavetju, od koder bi mogel ravno toliko koristiti, kolikor spredaj; toda vojvoda je odgovoril junaško: „Ali naj Leopold od daleč gleda, kako se njegovi vitezi zanj vojskujejo? Ne, tukaj v svoji deželi za svoje drago ljudstvo hočem ali zmagati ali pa umreti.“

Rogovi zatrobijo, trombe zadoné in viteški roji naskočijo sovražno postajo na griču, a sovražnik ni čakal udarca, ampak v zadnjem trenutku se je umaknil in skril v gozdu. Vitezi

počasi prebrodijo goščavo in se zberejo na nasprotnem robu gozda. Pred seboj so imeli ozko dolino, ali nekako sotesko, na nasprotni strani rob, na robu visoko, trdno ograjo, za ograjo pa vse črno oboroženih Švicarjev. Položaj se je torej premenil in sicer jako neugodno za težko oborožene viteške čete. Stališče, tla, okolica, vse je bilo ugodno Švicarjem, neugodno pa vojvodovi vojni. Na prvi hip niso vitezi vedeli, kaj bi začeli, a nekaj se je moralo zgoditi. Hitro stopijo poveljniki v svét, in vojvoda jih vpraša, kaj menijo o tem nepričakovanem prizoru.

Hasenburg se oglasi in pravi: „Ne vemo, koliko jih je in kje stojé; torej počakajmo, da pride še pehota za nami, potem jih oklenemo in zdrobimo.“

Ochsenstein pa se ni strinjal s to mislijo: „Kar je sedaj pred nami, to se nam ne more ustavljeti. Predno dobé pomoči oni, dobimo je tudi mi. Strahú ne smemo kazati; kar primimo jih!“

Večina je potegnila ž njim, in tudi Leopold je pritrnil temu odločilnemu nasvetu. Takoj je ukazal naskočiti sovražne utrdbe. Cel roj mladih plemičev, kateri so bili danes prvič zares v boju, pade pred vojvoda in ga poprosi za viteški udarec. Vojvoda zamahne z mečem in pravi: „Bodite pravi vitezi!“

Roj mladih vitezov se je spustil doli po bregu in na drugi strani gori po rebro proti švicarskemu stališču. Mnogo jih je bilo iz raznih krajev in rodbin, ki so v veseli nadi drvili proti sovražniku. Tu so bili Švabi, rmenolasi mladeniči, prvokrat v boju, pred resnim nasprotnikom. Utripalo jim je srce, a vendar so se hoteli izkazati, nobeden ni maral zaostati. Kaj jih še čaka, niso pač vedeli. Tam so bili Tirolci, vajeni hribov in prepadov, rojeni strelci in lovci. Z lahka so splezali po bregu čez skale in kot koze so se vspenjali navkreber. Na levi je bilo malo krdelo Korošcev in Štajercev, katere je prignala ljubezen do vojvoda pred te nevarne sovražnike. Bili so tam vitezi krški, ognjeviti Ungnad, Jurij Holeck in mnogi tovariši iz vseh korotanskih dolin: vsi so se skupaj zagnali proti ograji. Andrej Ungnad jim je bil načelnik. Vrgel je proč ščit in z golim mečem v desnici je planil proti dobro zagrajenemu in zavarovanemu stališču Švicarjev.

Da bi se hitro pokazali junake, planejo čez ograjo med Švicarje. Hipoma je bilo pred njimi vse pohojeno in pregnano. A sedaj so prišli na dan tudi oni sovražniki, ki so bili skriti v gozdu. Hud boj se je razvnel in širil na vse strani; čim dalje več je obležalo mrtvih in ranjenih na bojišču. „Udri, bój, tovariš!“ klical je Andrej

Nepotrebna pokušnja. (Slikal B. G.)

Ungnad, in Avstrijci so se iznova zagnali med Švicarje in jih mnogo podrli na tla.

Vojvoda je spretno vodil svoje roje in le malo jih je izgubil, nasprotno pa so sovražniki trpeli veliko izgubo.

Vodja Švicarjev Gundoldingen je padel in več nego sto tovarišev poleg njega. Vendar prav do splošnega boja na celi vrsti ni hotelo priti, ker so Švicarji stali na robu, kamor Leopold ni mogel spraviti konjikov, nasproti pa tudi Švicarji niso hoteli na plano in tam prijeti vitezov; le vmes med obema vrstama so se borili večji ali manjši oddelki, zlasti mlajših junakov, katerim je bilo lahko brez konja preskočiti jarek ali plot in udariti na sovražnika skritega za ograjo. Vojvodu je začelo potrpljenje uhajati; spoznal je, da tako ne pride kmalu do zmage. A tudi ni maral, da bi sovražniki po noči razbegnili ali dobili pomoči. Zato je sklenil prijeti Švicarje gori na robu samem. V ta namen pa so morali vitezi razsesti in oddati konje svojim hlapcem. Postavili so se v ozke vrste, napravili čveterokot, in kopja držoč pred seboj so počasi plezali v hrib proti sovražniku. To je bila težavna pot; vsi v železju in težkih opravah so se pekli na solncu kakor v razbeljeni peči in težko sopihaje rinili navzgor. Bilo jih je videti, kakor bi se bližala železna nepremagljiva stena. Švicarji so spoznali, da je sedaj prišel odločilni trenutek, da morajo ali zmagati ali — umreti. Bile so res strašne za sovražnika te železne vrste z močnimi sulicami; pretile so pogin onemu, ki bi jih napadel: a močnejša nego strah pred gotovo smrtjo je ljubezen do domovine in slobode.

Ko so prihropeli vitezi nekako na sredo rebri, tedaj se spusté Švicarji z višine in z vso močjo se zapodé na vojvodove vrste: železne stene niso mogli predreti; prva vrsta je padla zdrobljena na tla, drugi pa so se urno umaknili nazaj.

Ker so se taki napadi večkrat ponavljali in vselej neugodno za Švicarje, izgubili so veliko mož, a vojvodovi so bili skoro brez škode. Švicarske vrste so se redčile in krčile vidoma. To je Leopold porabil, da je izkušal priti jim za hrbet in tako jim preprečiti umikanje in beg.

Švicarski voditelji so to opazili in izprevideli veliko nevarnost. Bežati niso hoteli, a zmagati se jim je zdelo jako težko. Le jedna pot bi bila do zmage: predreti vrste vitezov, tako napraviti med njimi zmešnjavo in jih pobiti.

A kako bi predrli strašne vrste? Na to vprašanje niso vedeli odgovoriti švicarski načelniki, ki so bili v kratkem posvetovanju. Kar stopi pred druge poveljnik Erni Winkelried in pravi svojim tovarišem:

„Bratje, jaz vam napravim pot skozi viteške vrste. Skrbite le za mojo ženo in otroke!“

Osupli so ga gledali poveljniki; nihče ga ni vprašal, kako in kaj misli storiti. Molčé primejo zopet za orožje in udarijo na viteze, toda previdneje, nego so ravnali poprej. Ko so Švicarji že blizu groznih vrst in jim vitezi pomolé ostre sulice nasproti — smrt napadovalcem, tedaj pograbi Winkelried hipoma nekaj teh nasproti štrlečih sulic s svojima orjaškima rokama in jih potegne náse; sulice se zasade v njegove prsi, mož omahne, krčevito objemajoč sulice, pade, s tem potegne za seboj tudi viteze in jih potisne na tla. Tako je bila narejena vrzel v avstrijski vojski — pot med viteze je bila odprta.

Bliskoma skočijo bližnji Švicarji skozi to odprtino in udarijo nad težko obložene viteze. Težki oklepi, železo na rokah in nogah jih je silno oviralo, da so se komaj obračali na strmem bregu. Ko je bilo sovražnikov sredi vrst vedno več, ko so napadali viteze od spredaj, ob strani in za hrbtom, bilo je hitro kretanje skoro nemogoče. Drug za drugim so omagali in se zvrnili, ali od sovražnih udarcev, ali od pehanja krdel, ali zaradi lastne neokretnosti. Neredna gneča je nastala in bojevanje se je do cela premenilo. Središče vojvodovih vrst je bilo pretrgano. Gruče borečih so se vrstile in valile proti dolini po strmi rebri doli. Kdor je padel, bil je izgubljen; pobili so ga razljučeni Švicarji ali pa poteptali v gneči.

Švicarji so prodirali vedno naprej. Na desno in na levo je divjal boj in prišel do vojvodove zastave. Krepko so jo branili avstrijski vitezi, pa ni je bilo môči rešiti. Ureh iz Arburga jo vzdigne, pa že isti trenutek ga zadene sovražnik, da se zgrudi in še padajoč zakliče: „Reši, reši Avstrijo!“ Ko vojvoda to zasliši, hitro pristopi, vzame zastavo vso krvavo iz rok umirajočega viteza in jo drži visoko nad glavami bojevalcev. S tem je prišel vojvoda sam med najhujšo gnečo na najnevarnejši kraj. Mladi Korošci in Štajerci so bili okrog njega in so ga krepko zaslanjali. Za nekaj minut so ustavili sovražno prodiranje, celó nazaj so potisnili Švicarje pred seboj, a preganjati jih niso smeli, da bi ne zapustili tovarišev.

Ta čas so porabili vojvodovi častniki, da so mu svetovali, naj se umakne in reši, zakaj zmaga se nikakor ne dá več dobiti. A vojvoda se ni maral umakniti. Ponosno zavrne one, ki so mu tako svetovali: „Bolje je umreti častno, nego živeti sramotno in brez časti pred plemenitimi gospemi.“

Tovariši so zmignili z ramami in se obrnili proč, češ, kar hočeš, to stôri; mi nismo odgovorni več. Vojvoda pa se obrne do svojih

zvestih koroških, štajerskih in kranjskih vitezov in jih vpraša:

„Ali hočete bežati in si rešiti življenje?“

Vsi na glas: „Nečemo.“

„Ali me hočete zapustiti?“

„Ne: ali zmagati ali umreti s teboj.“

Nato vrže Leopold krasno, s krono olepšano čelado proč, in udari iznova na sovražnike. Kjer so bile najgostejše vrste in najbolj vroči boj, tam je bil vojvoda: iskal je smrti in jo našel na bojišču. „Kakor cvetka je padel med cvetje ta krasni cvet tedanjega viteštva, vojvoda Leopold avstrijski“, piše neki pisatelj. Ves boj se je zagnal tu sem, kjer se je boril vojvoda kakor ranjen lev. Zato je bilo silno težko rešiti njegovo truplo. Več vitezov je skočilo zaslanjat truplo smrtno ranjenega vojvoda, pa bili so vsi na njem ubiti. Poslednji je ostal Andrej Ungnad in branil sovragu naprej, pa bil je že osamljen in truden, da je komaj še vihtel svoj težki meč. Ko je videl, da omaguje, je vzdihnil: „Ko nima Avstrija vojvoda več, ni treba ji tudi vitezov več.“ Krepko je zamahnil poslednjič in od treh strani zadet padel na prsi umrlega vojvoda. Zastava avstrijska pa je bila smrtno ogrinjalo junaškega vojvoda in njegovih tovarišev.

Ko drugi poveljniki in vitezi niso več videli vojvoda in njegove zastave, upadlo jim je srce in začeli so misliti na beg. Hiteli so v dolino in klicali svoje hlapce, da jim pridejo s konji naproti. A bilo je že prepozno. Krdelo Švicarjev je zapodilo hlapce s konji vred v beg, in gospodje niso mogli več uiti, le od daleč so videli še prah, ki se je dvigal izpod konjskih kopit. Ni jim bilo na izbiro nič drugega, kakor drago prodati svoje življenje. Usmiljenja niso prosili.

Ko je solnce zahajalo, bil je boj končan, in mir je zavladal nad sotesko. Hlad je potegnil od jezera sem čez junake, ki so mirno ležali v tem orjaškem grobu. Nad šest sto grofov, baronov in drugih gospodov je bilo ubitih in blizu 2000 drugih vojakov. Velika zmaga za Švicarje, strašen poraz za nesrečno Avstrijo.

Grof Kyburški je stal s četo blizu curiškega jezera in čakal povelja vojvodovega. Pridružil se mu je bil tudi njegov prijatelj Hardeg Ptujski in nekoliko štajerskih vitezov. Ko mu pové poslanec, da je vojvoda šel proti Sempahu in da tam stoji sovražna vojna, vzdignil se je takoj s svojimi ljudmi po cesti proti Lucernu, ker je upal, da vojvoda zmore, potisne sovražnike nazaj proti Lucernu, in da tam pride do odločilne bitve.

Mrak se je naredil, postavili so šotore in se utaborili. Zavarovali so se na vse strani in postavili močne straže ob potih.

Ponoči pa na hip ustavijo straže več jezdecev, kateri so v silnem diru podili svoje konje naprej.

Iz početka niso mogli nič zvedeti od njih, šele potem, ko so videli, da so pri svojih in za jedenkrat brez nevarnosti, izpovedali so, kaj se je dogodilo pri Sempahu.

Ta novica je spravila ves tabor na noge. Šum in hrup je vzbudil tudi grofa. Hitro plane na noge, obleče bojno opravo in hiti med straže.

Pri glavni straži je bilo mnogo begunov zbranih in okrog njih cela gruča vojakov in voditeljev. Ko pride grof Kyburški do straže, pride mu gospod Hardeg nasproti ihteč: „Oh, grozna nesreča! Bitva je izgubljena, vojvoda mrtev.“

Grof prebledi in se strese, potem pa reče: „Poglejmo najpreje, ali je res.“

Nato stopi pred begune in jih začne izpraševati, kaj se zgodilo. Pripovedovali so razne, celó nasprotujoče si stvari, a v tem so bili vsi jedini, da je bitva izgubljena in vojvoda mrtev.

Kyburg zbere takoj svoje podnačelnike v posvetovanje, kaj bi bilo storiti. Naprej prodirati ni varno, ker bi se utegnili pripetiti i njim, kar se je vojvodu in njegovi vojski. Kar tako bežati ni lepo, dasi je večini vojakov najbolj ugajalo oditi čim najpreje. Sklenili so torej, da ostane vojska na tem mestu, da pa takoj odrine močna patrolja gledat, kaj se je zgodilo, seveda varno in previdno, da ne spravi vojske v nepotrebno zadrego in nevarnost. Ker je bila ta pot močno nevarna, dovolil je, da se oglasi radovoljno, kdor hoče iti gledat, kaj se je dogodilo na bojišču.

Oglasil se je tukaj Hardeg Ptujski in še več srčnih junakov, kateri so odrinili z jutranjo zoro proti Sempahu. Srečavali so še vedno novih begunov in ti so bili sami hlapci. Ker so od begunov zvedeli, da se je švicarska vojska obrnila proti Lucernu, in da ni bilo za njimi nikogar po tej poti, korakali so brezskrbneje in dospeli proti poldnevu na hribe ob sempaškem jezeru. Tu in tam so naleteli na ljudi, ki so se potikali po gozdih; ali so bili domačini, ki so iskali plena, ali razkropljeni vojaki, tega ni bilo mōči preiskovati. Dva beguna, katera je Hardeg vzal s seboj za kažipota, privēdla sta slednjič njegovo četico na bojišče. O, kakšen je bil ta prizor! Doli po soteski se je premikalo kakih sto ljudij, ki so pregledovali mrličje. Navadne vojake so kar pokopavali na mestu, bogatejše viteze pa so odnašali na voz in jih vozili v Sempah. Predno so koga pokopali, preiskali so, ali ima kaj kovanega denarja pri sebi. Tam pri koncu soteske ob potoku je stala straža deseterih mož, kateri so menda nadzirali pokopavanje. Večina je ležala v senci na travi, dva pa sta sedela na skali ob cesti in gledala, kako vozijo mrličje. Ko je gospod Hardeg vse to pregledal, prijela ga je žalost, potem pa

jeza in sklenil je zmaščevati se nad temi-le ljudmi. Razdelil je svojih sto mož ob robu gozda in jim naročil, da naj vsi zatrobijo in zakričé, kadar bodo zaslišali njegov rog in glas, in potem naj planejo v nižavo in pobijejo, kar ne uide.

Ko je Hardeg to ukazoval, začutili so čuvaji, kaj se bliža. Urno so vstali, staknili glave skupaj in kazali tje gori proti gozdu. Zadnji čas je bil. Hardeg zatrobi in za njim vsi na okrog, potem pa uderó v nižavo. Pogrebci pobegnejo in potegnejo še straže s seboj. Hardeg jih je podil nekaj časa, potem pa se je hitro vrnil, da bi kaj zvedel o vojvodu. A ni bilo več ne zastave ne vojvoda, pač pa je še našel nekaj znanih vitezov, katere je dal odnesti s seboj, in krasno vojvodovo čelado med grmovjem.

Dosti so videli in zvedeli; zato so odšli nazaj proti svojemu taboru z žalostnim bremenom.

Grof Kyburški je sedaj videl, da je vojska končana; umaknil se je s svojim oddelkom nazaj čez mejo na avstrijsko zemljo in od ondod začel obravnavati s Švicarji zaradi vojvoda in drugih padlih vitezov, da jih dobé domači nazaj in lepo pokopljejo.

Poslal je tudi poročilo vdovi Viridi v Gradec, v Prago in na Dunaj o nesrečni bitvi.

Gospodu Hardegu je bilo tesno pri srcu ob teh razmerah. Spomnil se je, da je prigo-varjal vojvodinji za pomoč grofu Kyburškemu in da je tako bil povod tej vojski in vzrok tej nesreči. Bal se je stopiti vdovi pred oči, zato se je mudil v Švici. (Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

V.

Pa Jezus, Marija, bolni ste, kaj ne?
Kar pravim, bo res, narejeno vam je!

Dr. Tušek.

Dan po tej božji poti sta imeli Maruša Klepetčeva in Tiščinova Lenka tehtno posvetovanje.

„V domači cerkvi ni bila pri maši, to dobro vem“, pravila je Lenka, ker je sumila, da je šla Betežnikova Metka z Resnikovim Štefanom na Brezje. „Ali si ju kaj videla?“

„Betežnikove že ne, Štefana pač“, izpovedovala se je beračica. „Toda pri cerkvi sta se lahko ločila zaradi ljudij, po poti sta pa hodila, kakor se jima je ljubilo.“

„Če bi se dalo dognati za trdno!“ vzdihnila je Lenka tako, da se ni vedelo, ali bi ji bilo ljubše, da sta Štefan in Metka romala skupaj, ali ne.

„Lenka, le nikar ne skrbi, še danes pozvem.“

„In če je bila ona ž njim, povej to Resnikov materi!“

Zvečer tistega dneva je prišla Maruša precèj zgodaj k županovim prosit prenočišča. Po svoji stari navadi je sedela v veži ter gledala na ognjišče, hkrati pa je pripovedovala materi županji novice.

„Blagor vam, mati, ki imate takega sina!“ jela je hvaliti Štefana. „Ali vam je kaj povedal o Urbanu Krpi?“

„Nič; kaj pa sta imela?“ vprašala je Resnikovka radovedno.

„Saj pravim in pa še rečem, takega mladeniča ni devet vasij na okolo. Vidite, na božjih potih ljudje radi kaj podaré beračem, zato se jih pa natepe vse polno, in kar je najžalostnejše, takih, ki niso prav nič potrebni. Ta-le Krpa je tudi prišel; obvezal si je roko, da so ljudje mislili, da ne more delati. Vaš Štefan pa ga je spoznal in spodil. Dobro mu je zagodel, kaj nas bi tak slepar zajedal? No, saj se je vsem — romarjem in beračem — dobro zdelo, da ga je tako izplačal.“

„Lej, doma pa ni nič pravil o tem!“

„Vidite, to je sin, mati, to! Ta vam dela veselje! — Betežnikova je menda prav pritiskala za njim“, pripomnila je sedaj Maruša bolj potihoma. „Še na božji poti ga moti —“

Dalje pa ni pripovedovala, zakaj mati županja jo je tako čudno hudo pogledala, da ji je brž beseda zastala. „Kdo pravi? Z našo Anko sta bili dopoldne na Šmarni gori, ob polu dveh pa že doma.“

„Saj jaz sama nisem nič videla in tudi nič ne verjamem“, popravljala je Maruša. „Ali neka znanka, no, morda jo poznate, tista beračica, veste, ki ima črno liso na vratu in glavo malo po strani — tista mi je pravila.“

„Le povej ji, naj ne skrbi preveč za našega Štefana, ne bo se izgubil na božji poti, ne, če tudi ne bode pazila nanj. Kakšni so vendar

ljudje, pa je vse od kraja zlagano!“ Tako se je hudovala Resnikovka, toda Maruša jo je kmalu utolažila, zasukavši pogovor drugam, namreč na Resnikovo bolezen.

„I, kako pa, ali je očetu kaj bolje po tistih koreninah, katere sem vam prinesla oni dan?“

Gospodinja se je brž premenilo lice iz jeznih v skrbne gube, in globoko vzdihnivši je odgovorila:

„Sam Bog vé, kako mu bo po njih. Doslej se ne pozna še nič. Oj, to je hudo, ko je bolnik pri hiši! Saj bi mu tako rada postregla, samo da bi se mu kaj zboljšalo!“

In res je Resnikovka jako skrbela za moža. Kar ji je kdo nasvetoval, vsega mu je nanesla in skuhala.

„Onému je pomagala gorka kopel“, prigo-varjal je neko nedeljo popoldne Resniku znanec, ki je prišel z drugimi možmi malo pogledat, kako mu je. „Poskusi še ti, škodovati ti ne more, ne stane pa tudi nič. No, saj prav za prav še dobro povedal nisem, ne gorka kopel, ampak samo tisti sopar je neki močno zdrav. Pisker kropa se vlije v škaf, kamor se dene poprej tisti seneni drob, potem se pa dobro segrej, pa boš zdrav.“

Zvečer je županja že prisilila bolnika, naj poskusi novo zdravilo. In ker jedenkraten poskus še ni pregnal bolezní, moral se je Resnik še večkrat potiti. Poleg tega je pil zdravnikova zdravila in še mnogo domačih.

„Oni je pa tako-le ozdravel“, pripovedoval je ob drugi priliki kdo. — „Nič boljšega ni za-te, kakor to-le“, pa je menil drugi, in dobovški župan je kmalu poskušal dvojno zdravilo, saj žena ni prej mirovala.

Tako je minul teden za tednom, zima se je že bližala, in za Resnika je bilo čimdalje manj upanja.

„Ko bi bila spomlad, shodil bi že, ali zima, ta me skrbi“, obupaval je bolnik sam. Drugi so mu pa že prerokovali, da bo kmalu tam, kjer muh ni.

„Če bo Resnik pribolehal do kresa, pa tudi nič nečem“, sodil je neki občinski mož, vračajoč se od župana domov. „Kar se mu zazdi, pa mu prinesó, zdravnik hodi k njemu — pa vse tako dolgo brez uspeha; hm, mož bo šel. Škoda ga bo, toda kaj hočemo? Ko pride tista žena s koso, ne pomaga ne kadilo, ne kropilo.“

„I, tako je, tako“, pritrjeval mu je tovariš; „kaj bi se! Móramo, kakor móremo. Kaj meniš, da bo rad umrl? I, pa ni drugače. Saj bova midva tudi jedenkrat.“

Sredi adventa je bilo. Resnik je bolehal še vedno, sam ni vedel, ali se mu slabša ali boljša, kar za nič ni bil. Štefan je nekaj pisal za očeta, menda je bil ubožni list ali kali; gospodinja,

Anka in Betežnikova Metka so predle, pri peči pa se je grela beračica Maruša. Ker se je od kolovratov precěj kadilo, posilil je Resnika večkrat zaporedoma kašelj.

„Drugam bom moral iti ležat, tukaj je toliko prahú, samo pusto mi bo samemu“, potožil je bolnik.

„Ne vem, kako da danes tako pokašljuješ?“ dejala je Resnikovka, popustila nit in se skrbno ozrla proti postelji.

„Jaz že tudi dolgo premišlujem“, vtaknila se je vedno zgovorna Maruša v pomenek, „kako je vendar to, da očetu nobena božja stvar ne prežene bolezní. Če bi to ne bilo pravo zdravilo, pomagalo bi drugo, saj ste jih vendar poskusili že toliko! In veste, kake so moje misli? Meni verjemite, da je očetu — narejeno!“

„Narejeno?“ ponovili so vsi hkrati in plašno pogledali drug drugega. Kar strah je vse izpreletel ob sami grozni besedi „narejeno“.

„Beži, beži, — narejeno“, ugovarjal ji je Resnik ter neverjetno odkimoval. „Potemtakem bi bila narejena vsaka bolezen, katera muči človeka dalje časa.“

Njegova žena pa se je brž poprijela te misli, češ, nemara pa le. „I, glej ga“, dopovedovala je možu, ustavivša kolovrat, „ali si že pozabil, da je predlanskim Brinarju poginilo pol hleva živine, dokler niso izkopali izpod žlebov mrtvaških kostij? Tam je bilo brez dvoma narejeno; zakaj je bila pa potlej vsa živina zdrava?“

„Seveda, tako so ljudje hrup zagnali, v resnici je pa menda živino krmil s pokvarjeno klajo. Prav slab strop je imel nad hlevom, zato mu je teklo skozi streho, in že več let stara mrva je bila; saj ni nič čudnega, če je živina po nji bolehal.“ Tako je Štefan pobijal materino lahkovernost, in pridružila se mu je tudi Metka z Anko, ki sta pripovedovali, da pri Brinarjevih sploh premalo pazijo, kaj je za živino dobro in kaj škodljivo.

„Mleček je nevaren goveji živini, to vé vsak otrok“, trdila je Metka, „pa ga niso prav nič odbrali, ko so kosili ‚za deli‘, kjer ga je več kakor trave.“

„Saj sem jim še jaz rekla, da ne smejo vsega pograbití, ko sva šli mimo s teboj, pa so dejali, da potrebujejo veliko klaje in da živina lahko sama izbere, kar ji je bolj všeč“, tako je razlagala Anka vzrok živinske bolezní.

„Zakaj je pa poginilo samo nekaj repov, in sicer vseh pri jednom žlebu, pa kar po vrsti?“ poprašala je Resnikovka hčer še vedno verujoč, da je bilo živini narejeno.

„In kaj pa kosti? Kako, da je brž bolezen prešla, ko so izgrebli kosti?“ pogledala je tudi Maruša zmagovito po družbi, češ, starejši pa tudi nekaj vemo.

„E, kosti — kolikokrat jih kje dobé! Da je pa takrat živina cepala, to pa sam Bog vé! Nesreča nikoli ne počiva, ljudje pa sodijo in ugibljejo, kakor vedó in znajo“, razjasnjeval je Štefan zamotani dogodek.

Toda Maruša mu je brž vse pobila:

„I, ti tako misliš in praviš, toda to ni ne vpičeno, ne vbodeno. Zakaj je pa Urban Krpa kar naprej povedal, da so pod žlebom kosti in da bo bolezen pregnal:“

„No, ne vem“, udal se je naposled Štefan, videč, da Maruši ne more dokazati svoje trditve. Le-ta in Resnikovka pa sta bili čimdalje bolj prepričani, da je Resniku narejeno, in na vse zadnje je jel bolnik tudi sam dvomiti, ali ne bi kazalo poklicati Krpo, da bi mu odnaredil, če res zna. Udal se je prigovarjanju ženskih in vednemu zatrjevanju: „Škodovati ti ne more“, odnehal je braniti se ter dovolil, naj Maruša poišče Krpo, misleč tudi sam, da mu ne bo škodovalo.

Urbana ni bilo treba dolgo iskati, saj je pogosto prenočeval pri Tiščinu. Toda nekaj drugega je prekrizalo Resnikove nade: Urban Krpa je bil hud na Resnika in še bolj je sovražil Štefana.

„Le povej jim, da me ne bodo nikoli več podili od oglov“, sporočila je Maruša v njegovem imenu županovim. Précej nato pa je nasvetovala — a to menda v svojem imenu —, naj mu obljubijo dobro plačilo, če pomore. „Kakor ga poznam, denar ga omeči, posebno sedaj po zimi, ko je prijetneje pri Tiščinu v gorki sobi, kakor mraziti se po svetu. Če želite, povem mu, da ga čaka pri vas kaj boljšega in še kaj denarja, kmalu pride, pa še rad.“ Tako je govorila ter pomenljivo pogladila palec ob kazalec. Resnikovka jo je razumela in ji stisnila nekaj drobiža za Urbana, češ, če jo bo slušal, ne bo to njen zadnji dar.

Drugi dan je pa že obljubil Krpa, da morda pride, toda denarja ni sprejel, trdeč, da ga mora prej zaslužiti. Za malo se je zdelo materi županji, ko ji je vračala Maruša denar, saj kaj takega se ji že davno ni pripetilo. Vendar požrla je jezico, odrinila mogočno proti beračici tisti drobiž ter velela:

„Pa ti spravi — za trud! Še mu reci, naj le pride, kaj bi bil tak: snedli ga ne bomo. Če nas je večkrat prosil on, menda tudi mi smemo kdaj njega. Le pride naj.“ Nekako težko so šle te besede ženi z jezika, zakaj kdor ni vaje, težko prosi.

Nekaj dnij pred božičem so pri Resnikovih uprav odzajutrkovali, ko pride Urban Krpa. Gospodinja, ki je brisala z jedno roko po mizi, v drugi pa je držala skledo in v njej nekaj ostale kaše, ponudila je beraču takoj ostanke, dasi še

ni bil poprosil zanje. Toda Krpa je zamahnil z roko, češ, naj le še potrpi. „Moram biti tešč“, povedal je skrivnostno in pogledal bolnika. Resnikovka je dala skledo Anki, naj jo postavi k žerjavici, družini pa je velela, da odide za nekaj časa iz sobe.

„Maruša je rekla, da je našemu narejeno in da ti lahko pomagaš“, začela je potem, ko je ostal sam Krpa pri bolnikovi postelji. „Kaj pa ti meniš?“

„Précej bom videl“, odgovarjal je Urban v svesti si ta trenutek svoje veljave; „samo nekatere stvari moram še poprej pozvedeti.“ In nato je izpraševal Resnika nekatere stvari, kakor zastran spanja, če ga kdaj zjutraj okrog sedme ure spanec posili in je ob štirih zjutraj večkrat vzbujen, ko zvoní dan.

Bolnik mu je potožil, da često sliši bitje ure po vso noč vsako četrto posebej, da torej tudi ob zvonjenju zjutraj ne spi. Proti sedmém pa bi res pogosto rad malo zatisnil oči, ali kaj, ko začnó ropotati po veži in okrog oglov.

„E-hè, e-hè“, pokimal je Urban, kakor bi se mu že svetilo v glavi; vendar je še poprašal, ne čuti-li včasih, kakor bi na kosteh ležal.

„Nikoli še nisem toliko pretrpel v postelji, če bi bil legel na gola polena, kakor v tej bolezní. Kakor se premaknem, vse kosti me bolé“, razlagal je Resnik.

„Sedaj pa že vem zadosti“, oglesi se nato berač; „sovražnika imate, ali vi, ali kdo drug iz vaše hiše. Pod vežnim ali hišnim pragom so brez dvoma zakopane mrtvaške kosti, in vi ste prvi prestopili prag, zato vas je pa to zadelo. No, pa to že odpravim. Rovnico in kako sekirico mi prinesite, da malo pregledam. To vam pa povem, da je že prav skrajni čas; če bi bili čakali do Treh kraljev, pred pustom bi vam bili prav gotovo držali svečo.“

Resnikovka je poslušala Urbana Krpo zvesto kakor preroka. „Kje imaš rovnico, Štefan?“ klicala je v veži, „hitro jo pripravi. — Vidiš, pa je bilo vendar-le narejeno! Bog pomagaj in nas varuj vsega hudega!“

In celó Resnik, dasi ni bil nikoli vraževeren, čudil se je beračevi vednosti ter je ugibal po tihoma, kdo bi bil to naredil.

Rovnica in sekira sta bili kmalu pripravljene. Krpa ji vzame molčé in gre pred hišni prag. Resnikovka in vsi domači razven bolnika se vstopijo za Krpo in strmé čakajo, kaj bo.

Berač privzdigne spretno in naglo desko s predpraga in jame kopati pod pragom. Précej prsti že nameče, a o kakih kosteh ni ne duha ne sluha.

„Saj ne bo nič! Kdaj bi pa utegnil kdo zagrebsti kaj pod hišni prag? Po dnevu ne, ker bi ga kdo videl; po noči pa tudi ne spimo tako

trdo!“ Tako je govoril Štefan ter bil skoro nevoljen, ker toliko verjamejo beračevim besedam. Le-ta pa se ni zmenil za opazko, marveč delal dalje. Ko pa le ni nič dobil, vstal je ter šel z orodjem pred vežni prag. Mimo Štefana gredé, pa je dejal:

„Videli bomo, kaj bo tukaj“, ter ga pogledal zlobno in pomembno.

Tu pa je imel več sreče. Kake štirikrat je dobro zastavil rovnico, pa je naletel na kupček kostij.

„Ali vidite?“ izpregovoril je zmagalno ter pogledal po družbi. S Štefanovimi očmi se je ujel njegov pogled, a le za trenutek, zakaj oba sta jih hitro pobesila.

„Bog nas varuj!“ vzkliknila je Resnikovka, uzrša kosti. „Torej to je bil vzrok bolezn!“

Zategnjen „jej, jej-mi-ne!“ se je čul med zbranimi domačini, in skoro prestopiti, kaj prestopiti, skoro dihati si niso upali. Samo Štefan je bil pogumnejši:

„Kam boš pa sedaj dejal tiste kosti?“

„Kam? Tje, kjer so bile prej — na pokopališče!“ odrezal se je Krpa ter pobiral koščice po prsti in jih zavijal v robec.

„Kaj, da so blagoslovljene?“ čudila se je Resnikovka še bolj. „Jej, jej-minasta!“

„Ná, Štefan, pa ti zasuj pri obeh pragih! Tako zlomkovo me je pričelo zebsti v prste, da mi bo še za nohte zašlo“, poprosil je Krpa ukazovalno Štefana ter zavezal kosti v robec.

„Jaz sem že opravil svojo stvar, zakaj bi se ne smel malo pogreti“, dejal je še potem in šel moško v sobo k bolniku.

Resnikovka mu je bila brž za petami, drugi pa so ostali v veži.

„Poglejte, tu imam sedaj ujeto vašo bolezen“, bahal se je Krpa ter pokazal Resniku robec s kostmi. „Hitro vam bo odleglo, no, bodete že videli. — Mati, sedaj-le bi pa že rad pokusil tisto kašo“ — predrugačil je kar na celem svoj govor.

„Kako sem vendar pozabila!“ pokarala se je županja in takoj pohitela po ostalo jed. Potem je pa še poprašala Urbana Krpa, če hoče kozarec vina. Toda berač se ga je branil, češ, da je za vino še prezgodaj, pač pa bi ga pokrepčal, bolj ko ne vem kaj, požirek brinovca. „Sam ne vem, kaj mi je nekaj dnij, vsako jutro sem tako slab. Če mi ne mine kmalu, pa me bo vrglo na posteljo.“

Kakor bi bil mignil, stal je pred Urbanom tisti znani, na sredi preščipnjeni kozarček, poln dišečega brinovca. Berač ga je urno prijel in s tresočo se roko prinesel pred usta, tedaj pa malo počakal, poduhal pijačico, zadovoljno prikimal, potem pa ga je „sunil“, in položil izpraznjeno posodico precěj trdo pred-se. „Tega ste pa go-

tovo doma skuhali“, hvalil je brinovec, upajoč, da se kozarček napolni še jedenkrat, „takega nikjer ne prodajajo. Tak je za zdravje, tak.“ In res ni bila Resnikovka smolnatih rok, zakaj še jedenkrat so zaškripala vratca stenske omarice, in novo merico je postavila gospodinja pred Urbana. Ta pa se je delal, kakor da ne vidi, kaj se godi pred njim, ter je zato jel govoriti z Resnikom:

„Ljudje so pa res zlobni; pomislite, koliko časa že ne morete s postelje, pa samo zaradi hudobije jednega človeka! Pa to naredi vam, ki bi vendar ne skrivili nikomur lasú po krivici.“

„Kdo bi bil neki, saj nismo z nobenim človekom v prepiru?“ ugibala je Resnikovka.

„Jaz ga ne vem nobenega takega“, zmajeval je tudi Resnik z glavo. „Pa če bi bil tudi kdo jezen name, tukaj vendar ne poznam nikogar, ki bi znal narediti. Kar pomnim, prav nikoli še niso nobenega dolžili te hudobije.“

„Tisto je res, tu so ljudje pošteni“, razlagal je Krpa, „toda po svetu gredé se pa človek tudi kaj slabega nauči, če je sam slab. No, pa ne bom govoril, nečem, da bi se mi kdaj dejalo, ti si mu škodoval, ali to vam pa rečem, da bi vam ga lahko s prstom pokazal, kakor sem tudi te kosti dobil. Toda, kakor sem rekel, nečem se dati ljudem v zobe.“

„Kaj, da ga veš?“ vprašala ga je Resnikovka z glasom, kateri je razodeval neznansko radovednost in pa prošnjo, naj pové, kar vé. Tudi bolnik se je sklonil na pol in nestrpno čakal, kaj odkrije berač. Toda ta je obmolknil in se igral s praznim kozarčkom.

„Prav brez skrbi nama to poveš“, pričela je ona vnovič prav zaupljivo. „Saj tisto mi ni toliko, da bi ga zvedela, ker prenarediti se sedaj ne dá več, toda dobro je, če vé človek, koga naj se varuje.“

„Veste, mati“, branil se je vnovič Krpa, „to je zame sitna stvar. Hitro se bo razneslo, da sem jaz to odnaredil pri vas in povedal, kdo je naredil, ljudje mi pa ne bodo hoteli več dati vbogaime, češ, če si dalje od hiše, boljše je — po tebi se vse zvé.“

„Tega pa res nikar ne misli“, pogovarjala ga je Resnikovka, skrajno radovedna, ter mu še jedenkrat natočila brinovca; „še rajši ti bodo kaj navrgli, češ, Urban je pošten, ker nas varuje skrivnih sovražnikov. Pa če bi ti bilo tudi kdaj kaj sile, kar pri nas potrkaj, jaz te bom že pomnila in ti pomagala. No, kar povej, saj smo sami.“

„Nerad govorim“, udal se je naposled Urban Krpa, „in vam še jedenkrat zatrdim, da ne želim nikomur nič hudega. Veste, ta-le Betežnik

je bil na Ogerskem pri vojaki. Tam se je seznanil z nekim malopridnim Ogrom, ki ga je naučil 'narediti' in še drugih takih rečij. Ta vam je naredil.“

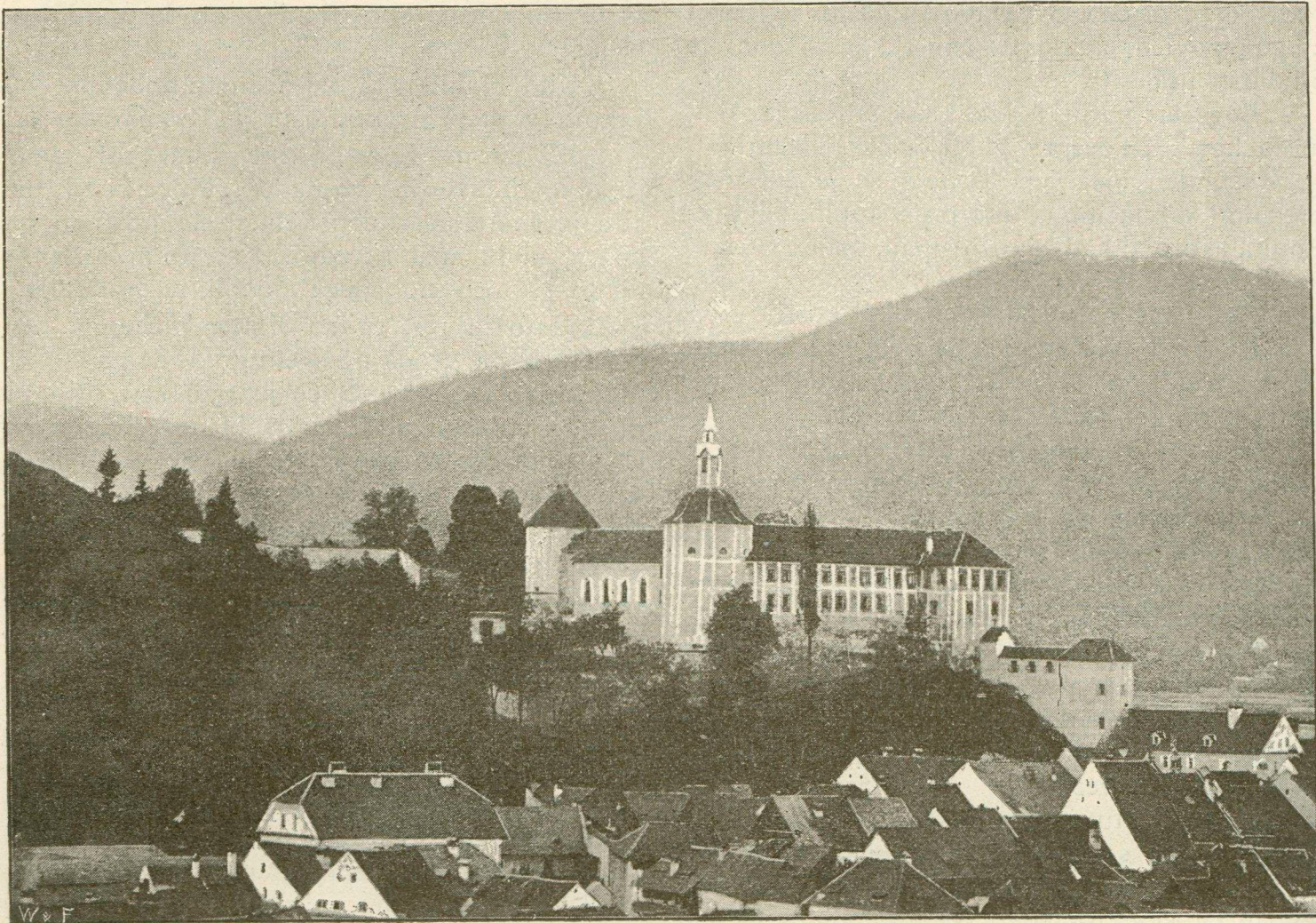
„Betežnik?! E, ta pa že ne! Tega pa ne verjamem nikoli!“ uprè se bolnik na postelji.

„Kako si pa zvedel?“ zavzame se tudi gospodinja ter dvomeč gleda berača.

„Saj se mi je zdelo, da bo tako! Dobro mi je žal, ker nisem molčal!“ srdi se Urban Krpa. „Kar sem vam povedal, to verjemite,

ali pa nič, ne zinem pa o tem ne besedice več. Samo tega vas še opomnim, da berač več vé, kakor navadni ljudje. Ptiči pod nebom in berači na zemlji — mi poznamo svet, ne hodimo zastonj s kraja v kraj.“

Po teh odločnih besedah pa je Krpa vstal, trdeč, da je že predolgo sedel, da bi bil lahko že pol malhe naberačil, toda kar je treba storiti, mora biti tudi narejeno. Toliko se je pa vendar še pomudil, da mu je Resnikovka poiskala nekaj slanine v dimniku ter poplačala tudi v denarju

Sedanji loški grad. (Fot. Fr. L.)

njegov trud. Krpa se je nekaj branil, da je preveč, toda kmalu je odjenjal, saj berač ne smé nikoli povedati, da ne potrebuje, drugače se pa drugi ljudje sklicujejo na take besede.

Po njegovem odhodu pa sta se Resnikova dva še dolgo pogovarjala o važnih stvareh.

„Glej ga“, izpregovori najprej ona.

„Kaj je?“ vpraša on.

„Meni se nekaj zdi.“

„No, kaj pa?“

„Ali veš, zakaj ti je Betežnik naredil bolezen?“

„Zakaj?“

„Zato, da bi po tvoji smrti Štefan vzela njegovo dekle.“

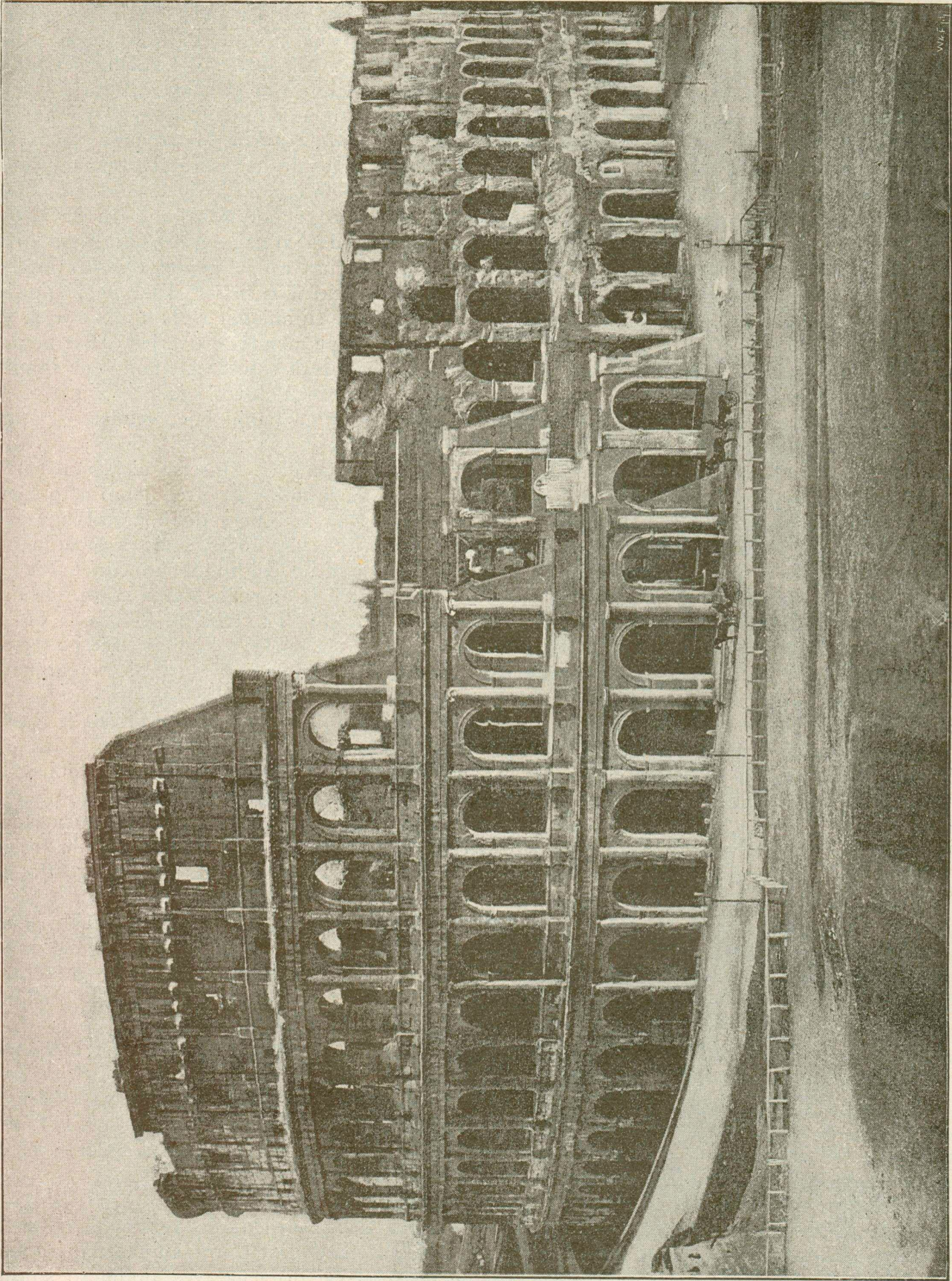
„Kako ti pa to na misel pride? Tak pa Betežnik ni! Ne sodi prehitro, Bog vé, kako se še vse pojasni.“

„Jaz pa vem, da je tako, kakor sem ti rekla. Že večkrat mi je bilo namreč od strani naročeno, naj pazim na Štefana zaradi Betežnikove. Do danes se mi je zdelo to opazovanje prazno, toda sedaj bo vse drugače. Ona mora od hiše.“

„Morda se pa motiš. Le počasi in previdno! Za take reči je treba trdnih dokazov, tvoj pa doslej še strani. Kako bi nama bilo pozneje žal, če bi komu delala krivico!“

„Ti si že tak, da vedno odlašiš. Pa čakaj, da bo prepozno!“

„Za sedaj kar tiho bodi in se delaj, kakor drugače zasučejo in če zapaziva kaj sumljivega, bi se ne bilo nič zgodilo. Če se stvari kako tedaj pa že storiva svojo dolžnost.“

Kolosej v Rimu. (Po fotografiji.)

„No, pa nekoliko potrpi. Toda kmalu se prepričaj, da sem ti danes pravo nasvetovala.“

„DOM in SVET“ 1894, št. 18.

Od tega trenutka sta bila oba nenavadno resna in redkobesedna. Nad Resnikovo hišo so

se pridrvili temni oblaki, in ni se vedelo, bo-li grmelo, ali se prevedri. Vse je bilo zavisno od ugodnega vetra.

VI.

Al' to kazen od Boga,
Al' je kaj druž'ga tacega?
Narodna.

Kakor je bil napovedal Urban Krpa, tako se je zgodilo: Resnik je ozdravel. Novega leta dan je že oblekel kožuh in šel v cerkev, dasi ga je še nekaj mrazilo. A sčasoma mu je tudi to prešlo, kmalu je bil zopet popolnoma trden.

To se vé, da je dalo to nenavadno ozdravljenje ljudem mnogo govorice.

„Pa se je le še skoléhal Resnik, glejte si no“, dejal je nekdo, ko ga je prvič videl v cerkvi.

„Nisem mislil, da ta berač — Krpa — res kaj vé“, pripomnil je drugi.

„Beži, beži, to so same vraže“, zavrne ga tretji. „Jaz vama pravim, da so tisto same babje čenče, ko govoré o nekih kostéh. Saj so ga zdravili z vsem zlomkom, ni hudik, če mu je nekaj vendar pomagalo!“

„No, ne bom trdil svoje, ker nisem bil zraven“, odnehaval je prejšnji, „toda bodisi že tako ali drugače, Betežniku se je pa vendar pokazilo. Dober mož je, in tudi njegovemu dekletu ni nič reči; sedaj pa ne vem, kako bo. Davi sem videl Metko, ko sta šli z Resnikovo Anko od maše, pa so ženske tako stikale glave in si migale, da gotovo ne bo nič prida.“

„Jaz sem že tudi nekaterikrat čul, ‚Štefan pa Metka‘, ‚Betežnikova pa Štefan‘, i — tam-le so, pa naj se, kakor vedó in znajo, mi bomo bolj od daleč.“

Tako so se menili tudi drugod. Krpa je bil namreč po drugih hišah zastonj bolj gibčnega jezika, kakor pri Resnikovih za plačilo. No, saj je bilo to na korist mnogim, zato je bilo treba na vse strani razglasiti. Najprej se je s tem maščeval Krpa nad Štefanom, ker je vedel, kako mu bo težko, če bodeta oče in mati odpodila Metko od hiše. To in pa že naprej preračunjeni precejšnji zaslužek je bil glavni povod Urbanovemu činu. Pa še dve drugi osebi sta želeli, da se ločita Metka in Štefan: Tiščinova Lenka in mladi berač Florijan Stopca. Zakaj, tega ni bilo treba praviti Krpi, saj je dobro poznal svoje ljudi; poleg tega mu je pa tudi koristilo, če si nabere zanesljivih prijateljev.

Povsod so že pogrevali novico o Betežniku in Resniku, Betežnik sam pa še ni ničesar vedel o svoji pregrehi. Tudi Metka še ni slutila, kaj jima grozi z očetom. Resnikovka je namreč po moževem naročilu molčala ter čakala, kako se zasučejo stvari. Toda kdor misli, da mora kaj

v resnici tako biti, kakor si domišlja, razlaga si rad vsako slučajnost tako, da ga potrjuje v njegovem mnenju. Resnikovki se je godilo prav tako. Ker je po zimi Metka vedno v sobi, v veži ali okrog hiše kaj delala, ogibal se je njen oče Resnikovine, da ne bi hčeri težko délo, kadar bi ga videla z beraško malho čez rame. A Resnikovka je brž sklepal: „Res je, res je, Betežnik je naredil našemu, zato si pa ne upa blizu.“ In ko je nekoč Metka pred skednjem pometala, kjer je Štefan rezal rezanico, opazovalo jo je brž sumljivo gospodinjino oko skoz kuhinjsko okno. Nekaj malega sta se pomenila ona dva zunaj, pa je bilo Resnikovki dovolj. „Maruša mi je govorila golo resnico, to dekle ni za našo hišo.“ Tako se je potrjevala v svojih sumnjah ter šla k možu v sobo.

„Sedaj si pa menda že uverjen, da se nam je Betežnikovih dveh bati. Dekle bom dala strani“, prosila je Resnika dovoljenja.

„Precèj suma nanju bíje, vendar —“ pre-mišljaj je le-ta.

„Kaj — vendar? Ali se še nisi spametoval? Saj sedaj na zimo je ne potrebujemo tako silno, pozneje se pa že katera dobode“, silila je ona.

„No, stôri, kar hočeš, samo z lepa jo odpravi, meni se ne zdi hudobna“, odnehal je on.

Po večerji je odhajala Metka kakor običajno domov k očetu. Ta večer pa je stopila brž za njo gospodinja, snela v kuhinji leščerbo ter velela osupli Metki, naj gré za njo v čum nato. Duri pa je skrbno zaprla.

„Nekaj ti imam povedati“, pričela je Resnikovka tiho, ker je prišla v kuhinjo Anka pomivat črepinje, „veš, Metka, jutri in sploh sedaj te bomo lahko pogrešali, pa nikar več ne hodi k nam. Tu imaš, kar sem ti še dolžna za zadnji čas. Saj bi te še rada pridržala, toda, kakor sama izprevidiš, sedaj, ko se je to zgodilo, ne moreš biti več pod našo streho.“

Kakor bi bilo treščilo v Metko, tako je poslušala in gledala svojo sicer vedno prijazno gospodinjo. Sama svojemu posluhu ni verjela. „Mati, jaz vas ne razumem“, dejala je siloma se premagujoč „kaj pa mislite?“

„I, no, saj veš, ker so tvoj oče kosti pod prag —.“

„Za pet krvavih ran! Kdo se vam je pa to zlagal?“

„Videl jih ni nobeden, toda bolezen in pa ljudje —.“

„In vi to verjamete?“

„Ne, da bi dejala, da verjamem, Bog ne prizadeni! Samo ljudje so tako nadležni. Potem je pa še nekaj drugega: veš, ljudje so strašno sitni, nikomur ne prizanesó s svojim pikanjem. Za dobro ime je pa vsakdo dolžan skrbeti. Vidiš, nekateri pa stegujejo jezike, kakor da bi ti

Štefana — saj sama veš, kaj mi je v mislih. Jeli, zato je pa najboljša, da si drugje poiščeš službe.“

Metka je glasno zaihtela. Udarec je bil zanjo prevelik, nič ni mogla odgovoriti.

„Nič si zaradi tega ne teži srca, saj ti ne bo nikjer nič hudega, ker si pridna in poštena. Le misli si, da to ni nič hudega; oj, koliko bridkejših ur boš še doživela; ti si še mlada in neizkušena.“ Tako je tolažila jokajočo deklico in skoro sami se je jelo srce mečiti. Toda v svesti si svoje dolžnosti se je premagovala, češ, saj brž pozabi in za vse bo dobro. Ker se ji je Metkino molčanje mučno zdelo, vzela je leščerbo ter se pomaknila proti vratom, kakor bi bila rekla, sedaj sva opravili. Metka ji je nemo sledila in zakrivala solze.

„Kaj že greš? Lahko noč, Metka!“ klicala je Anka za Metko, čudeč se, kako da se niti ne poslovi pri odhodu. „Kaj pa ji je nocoj, da mi še ne odzdravi ne?“ pogledala je vprašajoč mater. A ta je nalašč prezrla ta pogled ter odšla v hišo.

Pred konjskim hlevom pa je bilo tačas hudo dvema osebama. Štefanu in Metki. Štefan je uprav konje opravil ter bil že namenjen spat, kar se mu zazdi, da nekdo vzdihuje po dvorišču gredé. Radoveden pogleda in dobi Metko, o kateri je menil, da je že doma, ker ni vedel, kaj sta imeli z materjo.

„Kaj, ali jokaš, ali kali?“ vpraša jo. Nič odgovora. Metka je šla molcé svojo pot.

„Take pa še ne! Kaj ti je vendar?“ nadleguje jo Štefan z novim vprašanjem.

„Ah, Štefan, ko bi ti vedel!“ zazdihne Metka obupno.

„Da bi le vedel, potem bi te že potolažil, pa ni spraviti besedice iz tebe“, očita ji le-ta, nestrpno čakajoč pojasnila.

„Pravijo, da so moj oče — — moj oče — — kosti zakopali — zato pa moram jaz — od vas — in pa za naju ljudje tako skrbé —.“

Sedaj je zvedel Štefan dovolj, toliko, da ga je zbegalo.

„Kdo je to govoril, kdo je to dokazal?“ hitel je burno.

„Mati so mi pravili.“

„In če vsi dolžé tvojega očeta, jaz vem, da so nedolžni; teh kostij pa ni nihče drug podtaknil, kakor oni slepar — Krpa. Le potrpi, vse pride sčasoma na dan.“

Te besede so nekoliko umirile Metko. Saj je bila sama uverjena, da njen oče ni zlobnež; kako ji je dobro délo, da tako misli še kdo drug in sicer v trenutku, ko bodo kmalu vsi vaščani s prstom kazali za njo in njenim očetom, češ, glejte jo, ta je hči onega, ki je z vragom v zvezi, in kdo vé, kaj še vse. Štefan ji je še obljubil, da bo mater pregovoril, naj torej le

brez skrbi domov gre in očetu ničesar ne pripoveduje, da ne bodo žalostni po nepotrebem.

Metka je odšla domov, a ni se znala toliko zatajevati, da ne bi bil oče opazil njene žalosti. Dolgo mu je zatrjevala, da ji ni nič, potem pa mu je potožila hudo krivico, katero so ljudje zvrnili nanj. Saj naslednji dan bi mu ne mogla več prikrivati, ker bo ostala doma.

„Bog v nebesih vé, da sem nedolžen!“ vzkliknil je Betežnik slovesno. „Ubožec sem pač, a pošten. Poštenost vselej zmaga, tudi moja nedolžnost še pride na dan!“ In po kratkem molku je ljubeznivo nadaljeval: „Le nikar ne žaluj, Metka, ker si izgubila zaradi mene službo! Hujši časi so bili, in Bog je skrbel za naju: tudi sedaj nama bo naklonil vsakdanji kruh. Kar umiri se, delavnih ljudij se nikjer ne branijo. Še jutri ti poiščem novo gospodinjo, toda daleč od tod, da te ne bodo zbadali hudi jeziki.“ Potem pa je snel s stene velikanski molek ter jel moliti večerno molitev. Hči mu je odgovarjala, in ko sta končala, zdelo se je obema, da sta dovelj močna, če bi jima nasprotoval ves svet. Saj sta se priporočila oni, katere še nikdar nihče ni brezuspešno klical na pomoč. Tiho sta šla k počitku, kakor druge večere, nič več nista govorila o dnevnem dogodku. Vendar je radovedni mesec videl skozi pol zamrzla okna, da se je Betežnik večkrat obrnil z desne na levo in nazaj, in da je imela Metka nemirne sanje, zakaj v spanju se je prijemala za vroče čelo in si otirala solze.

Drugo jutro so pri Resnikovih že odkosili, Metke pa seveda še ni bilo. Anki, ki še ni vedela, da je mati Metko odslovila, zdelo se je to čudno, zato je dejala: „Kaj je neki Metki, da je ni k jedi:“

„Odslej je ne bo več“, odgovori ji mati kratko.

„Zakaj ne? Pa posebno danes bi je bilo treba, ko imamo pranje! Toliko perila sem namočila, kdaj bom vse oprala? Kako to, da ne pride več?“ ponovi vprašanje še jedenkrat.

Resnikovka je morala zopet dokazovati, da je stari Betežnik „naredil“ bolezen.

„Nikar vendar ne verjemite vsega, kar vam nakvasi kak slepar“, oglasil se je sedaj Štefan, ki je doslej le poslušal, kakor bi bil šele pri kosilu zvedel to novico. „Ali vam je Betežnik že kdaj le količkaj slabega storil? Ali ga je kdo videl? In če bi bil tudi on ‚naredil‘, kar pa tako gotovo ni, kakor jaz ne, zakaj pa potem podite njegovo hčer od hiše?“

„I, saj res, Metka je čisto nedolžna“, poptegnila je tudi Anka z bratom. „Kar ponjo pojdem, pa je zopet vse poravnano.“

„Nikamor mi ne hodi“, prepové ji mati, „jaz že vem, zakaj tako ravnam.“ Pri teh be-

sedah je pomembno pogledala Štefana, ki je brž uganil, kaj misli mati.

„E, brez nje bomo pa tudi prebili, saj zaradi jednega človeka se ne podere ves svet“, izpregovoril je še Resnik, ker ni hotel ugovarjati ženi, dasi je bil danes bolj na strani Štefanovi in Ankini. Slednja dva sta pa tudi umolknila, ker sta bila vajena slušati ukaze starišev. Metka je bila torej po velikem trudu Resnikovkinim izključena iz županove hiše.

Tačas, ko so se Resnikovi ménili o Metki, napotil se je Betežnik po znanih vaséh, da poišče hčeri službo. Še dopoldne se je domenil na Lužah s trdnim kmetom, zvečer pa je že pravil Metki, naj gré, kadar hoče, k novemu gospodarju.

„Prej ko me ni tukaj, bolje mi bo, saj po zimi doma res nimam kaj početi“, dejala je Metka ter sklenila, da zapusti dom prihodnjo nedeljo. Rada bi se bila namreč še poslovila s Štefanom, ker je bila prejšnji večer v svoji žalosti to pozabila. Štefan je pa sam tudi komaj čakal prilike, da bi govoril z Metko ter ji povedal, da ni mogel pregovoriti matere. Ko je torej v soboto dopoldne videl Betežnika, ko je odhajal od doma, izgubil se je tiho od doma ter hitel v Betežnikovo kočó. Metka je uprav pripravljala stvari, katere je namerjala vzeti v novo službo.

V malo besedah je povedala Metka, kaj jo čaka odslej; s kratkim: „Mati se ne dadó pregovoriti“, naznanil je tudi Štefan svoje poročilo. Nista pa tarnala zaradi tega, ampak zaupno sta zrla v boljše čase. In če je menila Resnikovka, da bo Štefan pozabil Metke, ko je več v hiši ne bode, prevarala se je. Saj nesreča dostikrat zbližuje ljudi bolj, kakor najsrečnejše življenje. Štefan in Metka sta si obljubila zvestobo in potrpljenje ter si podala v potrdilo tega roke, potem se pa hitro ločila. Zakaj Štefanu se je bilo že bati, da ga bodo doma pogrešali.

„O veliki noči pa moraš priti po piruhe, če ne vem kaj! Pa s seboj jih tudi kaj prinesi, da bom videl, kakšne imajo v Lužah“, naročil je Štefan, že odhajajoč. Metka mu je obljubila ter gledala skozi okno za Štefanom. Ta trenutek pa pride mimo Maruša Klepetčeva ter se tako strupeno ozrè v okno, da je Metka nehoté odskočila.

„Kaj, če je videla Štefana?“ zbalala se je. „Pa tako hudobna vendar ni, da bi šla materi pravit.“ Ta skrb jo je sedaj bolj mučila, kakor misel na odhod iz rojstvene vasi, katere še ni nikoli zapustila. Toda njena bojazen je bila neopravičena, zakaj Maruša je že davno spoznala, da materi županji še o onih, kateri so s Štefanom

v zvezi, ni varno poročati slabostij, nikar že o njem samem.

V nedeljo popoldne pa Štefanu kar ni bilo doma obstati. Česar že davno in davno ni storil, prišlo mu je na misel ta dan: k Tiščinu v gostilno jo je mahnil. Toda dolgo ni visel ondi, kakor nekateri drugi, ampak hitro je popil, kolikor je menil, da potrebuje, potem pa odšel. Kamorkoli je namreč zašel to nedeljo, bilo mu je neznansko dolgčas. Podobno se mu je godilo tudi prihodnje praznične dni, ob delavnikih ga je že še delo zmotilo in prevedrilo. To večkratno prihajanje v gostilno pa si je brž razlagala Tiščinova Lenka po željah svojega srca.

„Da le one ni, pa se bo vse doseglo“, mislila si je ter Štefanu pazljiveje in urneje stregla, kakor drugim gostom. Tudi z Resnikovo materjo se je že nekoliko spoprijateljila. Nekoč je namreč Resnikovki pošel skoro ves kruh zadnje peke, samo pol starega, že suhega in trdega hleba je še imela. No, pa za same domače bi že še bilo do drugega opoldné, dotlej bi pa že lahko napekla novih hlebov. Kar pride popolnoma nepričakovano njena sestra, ki je bila omožena v bližnji soseski, s svojimi otroki k županovim.

„Kaj bode rekla sestra, če jim dam tako star kruh na mizo?“ ubijala si je Resnikovka glavo. „Pa še tega je tako malo! Pri sosedu bi ga že dobila na posodo, pa ta je prečrn. To je že križ, no, da ravno takrat človek nima kaj v roke vzeti, ko bi najbolj potreboval!“ Tu se spomni, da so imeli pri Tiščinu včasih boljši kruh, kakor drugod po vasi. Urno pošlje torej Anko, naj ga izposodi hlebec. In res ga je le-ta dobila, Resnikovka pa je bila rešena zadrege, zakaj Tiščinov kruh se skoro ni ločil od njenega. Précej po peki pa je vrnila mati županja sama Tiščinovi Lenki izposojeni hlebec.

„Bog ti povrni, ker si bila tako dobra, da si mi posodila zadnjič kruha“, zahvaljevala jo je. „Veš, moja sestra je malo bolj gosposka, pa si ji nisem upala dati zadnjega kruha. Po navadi tako preračunim, da porabimo do peke prejšnji kruh, potem ga skoro nikdo neče več jesti. Sedaj sem bila v takih skrbeh, no, pa si mi vendar pomagala.“

„Eh, mati, to je majhna dobrota, to še spomina ni vredno“, branila se je Lenka in tehtajoč v rokah vrjnjeni hleb je še pristavila: „Pa toliko večji hlebec ste mi vrnili! Moj je bil komaj polovico tolikšen.“

„No, vidiš, jaz sem se pa še bala, da bi ne bil premajhen. Zadnjič se mi je tako mudilo, da res nisem utegnila pogledati natanko, kakšen je bil. Dvakrat sem vprašala Anko, če je tak, kakoršen je prinesla od vas. Da si le zadovoljna ž njim, pa je dobro“, govorila je Resnikovka,

in dobro se ji je zdelo, ker priznava Lenka, da je hlebec večji, zakaj nalašč je izbrala največjega.

„Pa tudi bolj bel je, kakor je bil moj, mati“, sladkala se je krčmarjeva hči županji, dasi ni bila prepričana o svoji trditvi.

„Jaz ne vem, ali je kaj razločka, ali nič, sedaj mi je strašno slabo zmlél“, odgovarjala ji je prejšnja, pa zeló všeč so ji bile Lenkine besede.

Od sedaj sta se večkrat videli ter se pomenili kaj o gospodinjskih stvareh, včasih pa tudi o drugih. Resnikovki se je Lenka sčasoma prav pribljubila, pa saj ji je znala tudi govoriti; vsako ji je potrdila, in vse je znala Resnikovka najbolj, in vse je bilo pri Resnikovih najlepše. Tiščinova je namreč kmalu spoznala, kaj ima njena najnovejša prijateljica rada, zato pa ni bila varčna s hvalo in slavljenjem. I, tako je: kjer so vrata, tam se prihaja v hišo! (Dalje.)

Boj pri Vogastogradu.

Slovenski rod, slovenski rod,
Že vsak ti biti če gospod;
Sosedje vsi in vsi mejaši —
Že vsak napada te in plaši.

Ko jeden se izcrplje rod,
Privrejo trije od drugod,
Pritiska Nemeč, Frank in drugi,
In Grki, Lahi spet na jugu.

Očete Ober ti mori,
Sinove s sabo v boj podi,
Trpinči matere brez mere,
In skruni zver slovenske hčere.

Podí že Dagobert Francóz
Iz širnih dolov, daljnih lóz
Neštete vojske od zapada
V Slovence do Vogastograda.

Na planem vojsko kralj zvrsti,
Da celo ima pred očmi:
A v mestu tam Vogastogradu,
Pripravlja Samo se k napadu.

Junakov vrlih majhen roj,
A vsi besnijo že na boj;
Junaki mladi, silni, jaki,
Ko roj sršenov vsi jednaki.

Že v vrstah vojnih vrag stoji
In slednji lok napet drži;
A Samo se ne plaši boja,
In v boj spusti krdela svoja.

Nesoč s seboj le meč in kij:
„Le sekaj vraga, s kijem bíj!“
Kričé, besné in kij vihtijo,
Tako se v Franke zakadijo.

In pada kij in seka meč,
Ne stavi vrag se v bran jim več;
V obupu zmagani Francózi
Bežé za kraljem proti lózi.

A Samo vrli gre nazad
Sè svojimi v Vogastograd,
In vso noč v gradu vojska cela
Pobruša meče, kije dela.

In ko zdaní se drugi dan,
Sovrag je spet pred gradom zbran,
In močni zid Vogastograda
Z naskoki z vseh strani napada.

Pa k Samotu sovražni sel
Od Dagoberta je dospel:
„Vam stavi Dagobert pogoje,
Da vi in mi pustimo boje:

Slovenci, vi ste božji psi,
A mi smo hlapci božji vsi;
Zato, psi, čujte hlapce božje,
In poklonite nam orožje!“

Razkačen Samo govori:
„Če smo Slovenci božji psi,
Vas zmléli bomo in orožje,
Ker ne poznate volje božje!“

Zavpije Samo: „V boj možjé!
Spodimo vraga čez mejé,
Po pásje zgrabimo orôžje,
In hlapce zbijmo te — nebožje!“

Besedo čuje mladi roj,
Čez zid poskače z vragom v boj,
In bije, tolče, mlati, seka,
Kot kolje divja zver človeka.

Pač Dagobert obuja kes,
Ko vojsko žre Slovenec pes,
Ko krutim Frankom slednja glava
Razbita ali je krvava.

Ko trupel je pri kupu kup,
Pograbi vrage strah, obup;
Bežé pomnèč po loze senci,
Kdo Samo je in psi Slovenci.

Za njimi Samo pošlje glas:
„Slovenski psi so zmleli vas,
Doma bodite na zapadu!
Kaj iščete v Vogastogradu?

Slovinci mi smo psi krotki,
Kdor nas ne draži in pusti;
Če kdo po krivem nas razkači,
Slovenec vragov sto potlači.“

Anton Hribar.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Razven Jezusa in Marije so poveličevali umetniki v katakombah tudi svetnike, slavne junake svete vere. Še iz prve polovice drugega veka imamo v katakombah sv. Priscile sliko, o kateri se je že mnogo pisalo. Na kamenitem stolu sedi sivolas starček, prijazna in zeló ljubka prikazen. Pred njim stoji devica; sramežljivo poveša oči, v rokah pa drži snežnobel pajčolan; zadaj za njo stoji mož temnoresnega obraza. Kdo so li te osebe? Starinoslovci nam sliko tako-le razlagajo: Starček je papež Pij I. (l. 142. do 157.), devica pred njim je sv. Pudencijana, ki je obljubila večno devištvo in prejela pajčolan od Pija, za njo pa stoji Pastor, Pijev brat, ki je sveto devico učil nebeških resnic.

Jako priljubljene so bile slike svetih devic, Pudencijane, Priscile, Praksede, Neže in svete Cecilije; te je rimsko ljudstvo v prvih stoletjih posebno vneto častilo. Kako neki ne? Saj so bile znane, sloveče deve, ki so s svojim junaškim mučeništvom za pravo vero in angelsko čednost celemu rodu dajale prelep vzgled.

Sv. Peter in Pavel se nahajata že v prvih dobah kot brodarja-vodnika na ladiji sv. cerkve. Priljubljene so bile tudi dogodbe starega zakona. Neštevilnokrat vidimo Mojzesa, ki udarja s palico ob skalo — znamenje božje vsemogočnosti; preroka Jono — znamenje Kristusovega in našega vstajenja; pogostoma nahajamo nedolžno Suzano, Danijela v zverinjaku — znamenje nevarnega boja z izkušnjavami; tri mladeniče v ognjeni peči, — znamenje pobožnega kristijana, ki kakor oni neprenehoma hvali Boga.

Razven oseb so uporabljali umetniki tudi predmete iz prirode v različna znamenja. Kolikokrat zapaziš golobčeka z oljčno vejico v kljunčku — znamenje miru in božjega usmiljenja! Na grobovih zasledimo mnogokrat pava v blestečih barvah — znamenje nesmrtnosti, zakaj stari narodi so menili, da pavovo meso nikdar ne segnije.

Med najbolj sloveča znamenja spada pa riba — znamenje Jezusa samega. To pa zato,

ker so posamezne črke grške besede ἰχθύς — riba, začetnice v besedah Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτῆς (Jezus Kristus božji Sin-Odrešenik). Kristusa pomenja torej riba. Zato vidimo v vsaki kapelici, skoraj na vsakem grobu ribo. Prav lepe podobe so v katakombi sv. Lucine: riba namreč, ki nese na hrbtu jerbas poln belega kruha, vmes pa kupo rdečega vina. Skrivnosten pomen, a kristijanu umeven; riba je Kristus, ki se vernikom ponuja pod podobo kruha in vina.

Toliko o slikah v katakombah. Neprecenljive vrednosti so v marsikaterem oziru. Starinoslovje, zgodovina, v novejšem času posebno tudi dogmatika zajemajo iz njih prevažne podatke in dokaze.

O drugih umetnostih imamo pičlo malo spominov. Iz kiparstva nam je ohranjen samo jeden večji — a ta jako dragocen umotvor: kip sv. Hipolita. Hipolit je bil duhovnik v Rimu, ki je po obžalovanja vrednem prepiru s papežem Kalistom (218—222) umrl slavne mučeniške smrti za Kristusa. Bil je ljubljenec rimskega ljudstva, očaral je je s svojo učenostjo in ognjevito navdušil s svojo zgovornostjo; vse je kar plamtelo za njega. L. 235. je bil prognan na pusti otok Sardinijo, in tam kmalu obsojen k grozni smrti. Štiri divji konji so ga mahoma raztrgali na več kosov. Sveta je bila vernikom vsaka njegova stopinja, z gobami so skrbno brisali vsak kraj, kamor je kanila le kapljica njegove junaške krvi. Ostanke trupla so prenesli v Rim; blizu katakomb sv. Lavrencija so mu izkopali globoko pod zemljo kapelico, ter jo čudno lepo okrasili. Neznani umetnik pa ji je dodal največji biser: mramornat kip češčenega svetnika v naravni velikosti. Klasično delo! Obraz mu je blag, plemenit; junaška odločnost ga diči; toga se lepo, naravno ovija telesa — s kratka kip je tako dovršen, da spominja zlate dôbe grškega kiparstva. Na kip je vrezal umetnik tudi naslove njegovih mnogoštevilnih slovstvenih del, zaradi česar je spomenik tudi zgodovinsko jako važen. Hipolitova kapelica se je sčasoma zasula. Šele l. 1551. so jo zopet zasledili in v njej našli ta pomenljivi

kip; to je prvi javni spomenik, ki se je postavil v slavo krščanskega učenjaka.

Že pri poganih je bilo običajno, na krste (sarkofage) izklesati prizore iz bajeslovja in zgodovine. Prvi kristijani so kupovali začetkoma krste v delavnicah poganskih obrtnikov. Z ostanki svojih rajnih so jih shranili potem v katakombah. Zato so na nekaterih krstah še poganski prizori. Šele pozneje so jeli krščanski kamnoseki krasiti krste s krščanskimi podobami. V tem oziru je pomenljiva krsta svete Lucine v vatikanskih katakombah. Nad napisom: „Livia Primitiva in pace“ je vdolbel kamnosek „dobrega pastirja“, na levi njegovi strani ribo, na desni pa sidro.

Jako lepi, dovršeni so napisi na krstah in na grobnih ploščah. Črke so izklesane tako vkusno, da semtertje visoko prekašajo današnje napise. Nedosegljiv mojster je bil Jurij Dijonizij Filokal, kamnosek papeža Damaza I. (l. 366. do 384.), ki je po katakombah preskrbel mnogo napisov. Damaz sam je njegovo delo vodil in narekoval napise. Sloveča in v vsakem oziru dovršena je ploča ob grobovih papežev Fabijana in Lucija. Pesniško navdahnjene besede slov:

Tukaj leži v presladkem pokoju množica vernih,
Bodi tedaj mi češčeno grobovje se svetimi trupli! . . .
Tukaj, odkrito povem, koj rad tudi jaz bi počival,
Toda bojim se, da motil bi svetih mučencev ostanke.

Tako spoštovanje je imelo Damazovo plemenito srce do svetih mest v katakombah. Jednako, kakor on, je čutil ves svet. Vek za vekom so obiskovali milijoni vnetih vernikov slavne grobove veleslavnih prednikov. Od vseh strani so hiteli v podzemeljske prostore. Prudencij, ki je bil sam tako srečen, poje:

Kadar povrne se v leto zora slovesnega dneva,
Ki je vsem svetim v spomin, v slavo in čast posvečen,
Kdo bi le slutil, kako se razliva neskončno valovje
Vneto navdušenih trum, ktere pod zemljo hité!

Ti, o Rim veličastni! stojiš mi takrat ves osamljen,
Tvoja mladost in starost, reče ti srčno slovó.
Tudi Albanske goré in Picén in Etrurija plodna
Pošljejo hčer in sinov tisoče semkaj ta dan . . .

Proti koncu IV. stoletja je nehalo pokopavanje v katakombah. Cerkev je bila že prosta, njenim udom se ni bilo treba več bojzljivo skrivati. Katakombe so bile odslej samo še sveti spomenik mučeniške dôbe.

L. 410. so prihruli divji Goti v Rim. Nenasitljivi pohlep in lakomnost bogastva jih je gnala i v katakombe, kër so mislili, da imajo tam doli Rimljani svoje zaklade. Strahovito so pustošili, ropali, razdirali; ogromna je škoda, ki so jo provzročili. Koliko dragocenih in zanimivih spomenikov lepe umetnosti so pač takrat razdejali! A kar so oni še pustili, so leta 455. uplenili kruti Vandali; česar pa niso oropali, to so v besni zdivjanosti zasuli. To je bila tužna usoda posvečenih katakomb, tako so prominule. Narod jih je večinoma pozabil. Le semtertje je bil še videti kak podzemeljski hodnik — a le malo kdo je vedel, kaj neki pomenja. Že papež Pavel I. (l. 761.) grenko toži, da prenočujejo pastirji iz Kampanije s svojimi čredami v nekdanjih katakombah, ob grobovih svetih mučenicov. Ščasoma so izostali še ti. Katakombe so izginile iz spomina, dokler jih niso slučajno 31. vel. travna l. 1551. zopet našli. Storile so svojo dolžnost. Sprejele so seme krščanske umetnosti v krilo rodovitne zemlje, in sicer v času, ko je grozen vihar, leden sever, tulil po krščanskem svetu. Nikdo ni mislil takrat, ko so se prelivali potoki nedolžne krvi, na lepe umetnosti; varno zavetje — akoravno jako skromno — našle so samo v katakombah.

Ko so pa sveti Cerkvi zasvetili žarki pomladanskega solnca — zlate slobode — pognalo je to seme in vzrastlo v dela lepe umetnosti.

(Dalje.)

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

4. Fidejkomisna grajščina v Puštalu.

Povedali smo že, da je na mestu, kjer stoji dandanes puštalski grad, stalo gospodarsko poslopje, grajski hlevi (Burgställer) brizinških škofov. Od tod je dobila vsa ondotna okolica ime. Oskrbniki grajskih hlevov so postali kmalu veljavne osebe. Sezidali so si tudi primerna stanovanja, katera so imela veljavo gradú, ker so bila širšega obsega mimo drugih bivališč, in

tako so sprejela ime od prvotnega imena „grajskih hlevov“: „Burgstall“ in posestniki ali prav za prav oskrbniki teh gradišč „Burgstallovcí = Puštalci“. ¹⁾

Prvo poročilo, katero nam omenja to rodovino, je iz l. 1215. ²⁾ Oton Puštalski („de Purchstallo“) je podpisan kot priča v listini, ki

¹⁾ V naši sliki na str. 529 se vidi Puštal prav ob robu, ki je proti ogledovalcem.

²⁾ Zahn: Cod. dipl. A—Fr. I. str. 126. n. 127.

govori o povračilu škode, katero je koroški vojvoda Bernhard napravil brizinškemu škofu v Loki. Torej vidimo, da je bil ta grad že zgodaj veljaven. In kako tudi ne, saj je imel mnogo posestva, katero so jim obdelovali razni podložniki.

Lega grajščine je pa tudi na prav lepem kraju pod „Hribcem“ in posestvo se razprostira prav v bližnji okolici tako, da je zares vabljivo prijetna in to še tem bolj, ker je tako blizu mesta.

Leta 1295. sta Konrad Puštalski in brat njegov Winter¹⁾ prišla pri škofu Emichonu v nemilost zaradi nenavnega življenja, a izprosila sta si odpustanje meseca mal. travna ter obljubila poboljšanje.

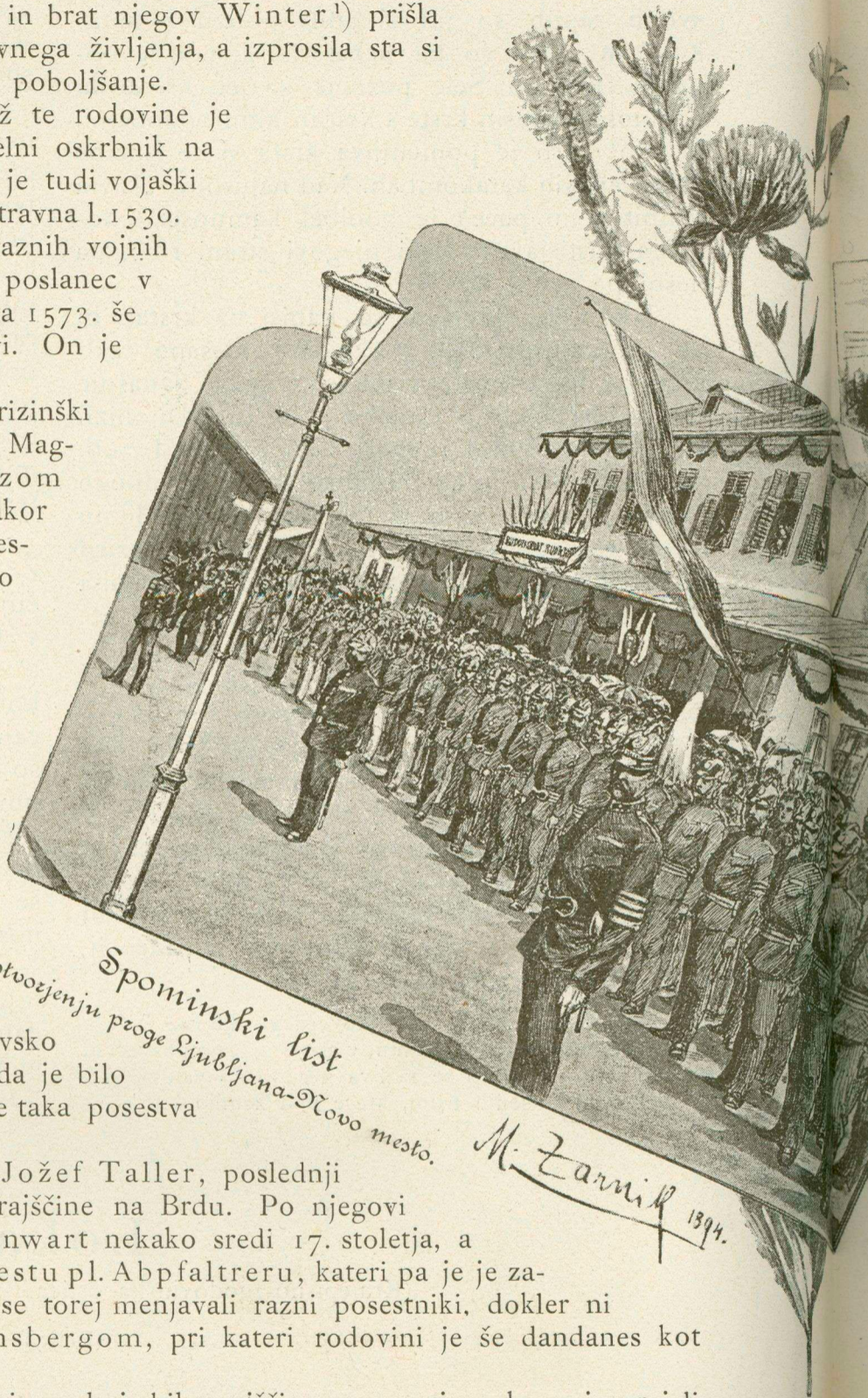
Izmed poznejših znamenitejših mož te rodovine je Krištof Puštalski, kateri je bil l. 1531. deželni oskrbnik na Kranjskem, l. 1543. pa deželni poslanec. Bil je tudi vojaški svetnik z mesečno plačo 50 gld. in dné 10. vel. travna l. 1530. je bil v Slovenjem gradu kot poslanec v raznih vojnih poslih. Karol Puštalski je bil deželni poslanec v l. 1549.—53. Joahim, za katerim se je leta 1573. še opravljal obletnica v župni starološki cerkvi. On je l. 1500. bil predstojnik v loškem stolpu.

Stare listine nam pravijo²⁾, da je brizinški škof Janez III. Grünwalder v nedeljo pred sv. Magdaleno l. 1449. dal v fevd to posestvo vitezom pl. Gallom. In teh gospodov nahajamo več, kakor Jurija Galla, kateri je že l. 1300.³⁾ bil „Landesverweser“ na Kranjskem. Jednako službo so opravljali pozneje: Jurij Gall l. 1430., Andrej Gall l. 1444., Jurij Gall l. 1530. Drugi iz te rodovine pa so bili deželni poslanci, kakor Krištof Gall pl. Gallenstein l. 1567. in 1569., Merth Gall l. 1574., 76—77., 83., Franc Krištof Gall l. 1588.—94., Danijel Gall l. 1610.—19. Ta je bil tudi predsednik. Gottfried Gall l. 1649. do 1651. Koliko časa da je ta rodovina imela to posestvo, ni nam znano.

Grajščina je imela tudi posebne pravice. Tako je brizinški škof Vit Adam pl. Grebeck dné 2. rožnika l. 1625.⁴⁾ milostno podelil puštalskemu posestvu tudi lovsko in ribiško pravico. Iz tega lahko posnamemo, da je bilo posestvo veliko in obširno, ker navadno so le taka posestva uživala posebne pravice.

To posestvo je imel med drugimi Jožef Taller, poslednji svojega rodú, kateri je bil tudi posestnik grajščine na Brdu. Po njegovi smrti je je podedoval Jan. Ljud. pl. Hohenwart nekako sredi 17. stoletja, a je ni imel dolgo, temveč prodal baronu Ernestu pl. Abpfaltreru, kateri pa je je zapustil svojemu sinu Gottfriedu. Hitro so se torej menjavali razni posestniki, dokler ni naposled prišlo v posest baronom Wolkensbergom, pri kateri rodovini je še dandanes kot fidejkomisno posestvo.

Predno govorimo o tej rodovini, omenimo, da je bila grajščina zanemarjena, ko so jo prejeli Wolkensbergi v posest. Ob času luteranske kuge je bil puštalski grad glavno zavetišče pastorjem krive vere in zatorej ni čuda, da so jih iz Loke le težko pregnali. Ti posestniki pa so grajščino popolnoma prenovili ter zgradili tudi kapelico na dvoru pri tleh, a tako, da je kor kapelice v zvezi z grajskim hodnikom. Kakošno je bilo prvotno posestvo, ni mi znano, zakaj kapela je že druga. Posvečena je sv. križu in sicer „Depositionis Christi“. Oltarjev nastavek z napominano podobo je presno slikal l. 1706. oni slavni italijanski slikar Julij Quaglia, kateri je ozaljšal kaj

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. Kr. l. 1852, str. 43. — ²⁾ Beri Valvazor. III. knj. 9. — ³⁾ Mittheil. l. c. — ⁴⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1867, str. 12.

vkusno s freskami ljubljansko stolnico. Kapela je sama prav preprosta; ima pa to zanimivost, da hrani pisma papeža Benedikta XIV., v katerih jednom je dné 26. malega travna leta 1747. dovolil, da se smé v njej maševati, v drugem pa dné 29. rožnika l. 1751., da smé maševati za posestnikovo rodovino bodisi svetni ali redovni mašnik. In res se je nekdej maševalo v njej vsak torek. V malem zvoniku visita dva zvonova. Jeden je iz l. 1696., drugi iz leta 1741. Na obeh pa so podobe Matere Božje.

Rodovina Wolkensbergov je bila jako imovita in zato je bila zaradi dobrodelnosti povzdignjena v baronski stan. L. 1609. se bere ime Gašperja Oblaka¹⁾, a ta še ni bil baron, pač pa premožen fužinar dve milji daleč od Železnikov pri rudnikih „Nervranica“. Doma je bil iz loških hribov. Pozneje se bere Marka Oblak, kateri pa je že baron pl. „a Wolkensberg“ tudi „Wolkensbruch“. L. 1699.²⁾ mu je škof Janez Franč. Egkher pl. Kampfing dné 21. vel. srp. spisal fevdno

pismo, v katerem se govori o njegovem plemstvu in ribištvu pri Poljanščici. Ta je mnogo daroval za olepšavo cerkvá, kakor mestne, kapucinske itd. V mestni cerkvi sv. Jakopa namreč je dal napraviti l. 1694. družbinsko rakev pred oltarjem sv. Katarine, katerega je dal sam napraviti in kapelo prenoviti. Brat Markov je Frančišek Anton, kateri je imel več otrok. Dva izmed njih sta Frančišek in Anton Franč. Prvi je kupil l. 1707. postojniško grajščino in posestvo od kneza Ferdinanda pl. Auersberga, a l. 1722. jo je prodal cesarju Karolu VI. za 80.000 gld za rejo kraških konj; vse se je l. 1736. pridružilo k Lipici. L. 1803. je umrl baron

Franč. Rudolf za kapjo star 79 let. Začetkom sedanjega veka je bil posestnik puštalskega gradú baron Franč. Wolkensberg. On je bil c. kr. komornik in je leta 1832. umrl kot dosluženi okrožni komisar. L. 1809. je moral biti za poroka Francozom¹⁾, da se bo zbrala velikanska vsota denarja, katero so oni zahtevali od dežele Kranjske, namreč 15 milijonov frankov. Ta je imel več sinov, in ko je starejši Ferdinand Danijel l. 1861. umrl, prevzel je posestvo drugorojeni sin gosp. Avgust Janez Nep. Marianus, kateri je še dandanes gospodar in posestnik grajščine. Ta se je porodil dné 2. malega srpana l. 1821. ter obiskoval tudi gimnazijo. — Sedaj v novejšem času se je grajščinsko poslopje nekoliko povečalo na zapadni strani.

Vse grajščinsko posestvo, odkar je fidejkomisno, ima zemlje še 70 oralov 90 □ sežnjev v katrastalnih občinah Puštal in Loka. Poleg tega ima grajščinski posestnik veliko rento, odkar so se prejšnji podložniki odkupili, tako, da so dohodki jako dobri.

5. Ajmanov grad pri sv. Duhu.

Svetoduška grajščina je dobre pol ure oddaljena od Škofje Loke na desni strani kantonske ceste, ki drži na Kranj, zunaj vasi. Okolica njena je prav prijazna in vabljiva. Proti vshodu in jugu se daleč na okoli v ravnini razprostira široko polje ob železnici, proti severu in zapadu pa se tje proti križnogorskem pogorju in Cerngrobu (Ehrenau) širijo prijazni logi. In od tod, tako méni že Valvasor³⁾, je tudi ta grad dobil svoje nemško ime „Ehren-Au“, deloma od cerkve, deloma od

¹⁾ Mittheilungen d. h. V. f. Krain l. 1852, str. 42. — ²⁾ Dimitz: Gesch. Kr. IV, str. 295. — ³⁾ Valvasor III. knj. 11, str. 127.

okolice. Razgled je prav prijazen. Lahko rečemo, da je utemeljitelj te grajščine imel jako dober vkus, ko se je nastanil v tem kraju.

Poglejmo sedaj zgradbo samo. Nje pročelje gleda proti vshodu, torej na grajski vrt in proti železnici. Nad vhodom je grb prvega posestnika, ob straneh presno slikan lev, nad vsem tem pa v dolbini kip Matere Božje v sredi dveh presno slikanih angelov.

Ako se ozremo v notranjščino, zapazimo takoj, da je v resnici vsa zgradba izdelana po bavarsko-nemškem kroju. Leseni umetno izdelani stropi, tapetne slikarije, stare peči z vtisnjenimi grbi in sploh razvrstitev notranjih stanovanj nam priča, da je Bavarec zgradil to grajščino ter da jo je rabil posebno v poletnem času za svoje stanovanje v razvedrilo ali pa ob lovu. To nam kažeta posebno dve veliki na platno vpodobljeni sliki, predstavljajoč nam kuhinjo in kuharje ter pastirje in čredo na pašnikih. In še mnogo drugega nam jasno priča, da se je od grajske prvotnosti marsikaj dobro ohranilo. Opomniti je treba, da je grajščina izprva imela na zapadni strani še jedno pristavo, katero so pa koncem preteklega stoletja podrli in nekatere druge stvari predrugačili, kakor bomo še videli. Valvasor nam na zgorej omenjenem mestu kaže tudi lepo sliko cele grajščine od raznih strani, kakor je bila v prvotnem stanu. Vrt je bil lepo razdeljen v posamezne dele in krog in krog obdan z zidom. Grajščina je imela takrat tudi nekatere podložnike in svojo sodstvo („hausgericht“), kakor govore stara pisma.

Kdo pa je sezidal to zgradbo? Znano je, da je brizinški škof Ernest ob času luteranstva v Loki odstavil krivoverstvu udane domače uradnike ter jih namestil s ptujimi, a katoliškimi, ki so bili doma z Bavarskega. Tako so loško gospodstvo oskrbljevali odslej bavarski plemenitaši. Jeden izmed ptujih glavarjev loškega gospostva je tudi baron Frančišek Matija pl. Lampfrizhaimb „auf Pürkha und Starzöll“, kateri je bil knežji svétnik, komornik, itd. Ta je bil glavar loškega gospostva od l. 1659.—84., ko je ostavil to solzno dolino. Mož je bil jako imovit in podjeten oskrbnik.

Zapisano je, da so se leta 1728. naslednje županije: bitinjska, gadmarska, godeška, brojska, karnska, stirpniška in strmiška pritožile na cesarja Karola VI., da loško gospostvo še vedno zahteva roboto v denarjih od njih, četudi je že dodelana loška grajščina. Zato prosijo, naj bi on to odpravil. Pri tem pa se sklicujejo še županije na pogodbo, katero so sklenile z loškim gospostvom dné 18. prosinca l. 1655. gledé na roboto vožnje in drugih del pri zidanju grajščine, od česar so se odkupile z denarjem. Ker

pa je bila mestna grajščina predelana, popravljena in utrjena, kakor smo povedali, v l. 1716.—22., in ker v oni pogodbi ni drugega omenjeno, kakor zidanje grajščine loškega gospostva, ne moremo si misliti drugače, kakor da so že l. 1655. sklenili zgraditi grajščino pri sv. Duhu, katero je dovršil zgoraj omenjeni glavar loški, baron Lampfrizhaimb okoli l. 1663. Da ni bila vsa najedenkrat sezidana, lahko sodimo po posameznih njenih delih, ako jih natančneje pregledujemo.

Ta baron je pa sezidal na koncu vrta tudi lepo kapelico z malim zvonikom, obrnjeno proti vshodu. Oltar v njej je bil posvečen obiskanju Marije Dev. Kapelo je blagoslovil l. 1671. oglejskega patrijarha komisar Oktavij Amigon. Kapela je imela gotski presbiterij z jednim oknom, v ladiji pa sta bili na vsaki strani po dve okni.

Po smrti prvega posestnika in utemeljitelja te grajščine je imela to grajščino vdova njegova Marija Jakoba bar. Lampfrizhaimb rojena pl. Daksberg. V neki grajski sobi visita še na steni na platno slikani podobi iz l. 1681. obeh teh gospodarjev in posestnikov še prav dobro ohranjeni.

Ko pa je umrla ta posestnica, postal je gospodar grajščine in posestva Lorenc Krištof „a Hochenfeld“. Ta je pa premenil marsikaj, posebno to, da je kapelico na vrtu podrł ter je novo dal napraviti ondi pod isto streho, kjer so hlevi in kašča na zapadni strani grajščine, kakor je še dandanes. Posvečena je Mariji Pomočnici, katere na platno slikana podoba je lepo dobro ohranjeno delo. Papež Klemen XII. je l. 1733. dovolil, da se sme v njej maševati, kakor kaže avtentika v njej na steni. Pred menzo kot antependij pa je podoba Marijinega Obiskovanja. V malem zvoniku sta dva zvonova; jeden iz l. 1738. iz livarne Josipa Samasse, drugi manjši še iz prve kapele iz l. 1670. iz livarne Davida Polsterja v Ljubljani.

Leta 1745. nahajamo že novega posestnika te grajščine: viteza Adama Jožefa Dinzela „de Angersburg“, kateri je bil oženjen z baronico Marijo Izabelo roj. „a Kushlandt“. Imela sta več otrok. Umrl je posestnik dné 14. svečana leta 1789. star 68 let, soproga pa stara 57 let že 16. prosinca l. 1785. Na platno slikana podoba Dinzelova se hrani še v obednici. Naslikal jo je slikar „D. Savoye“. Pa tudi njegovih sorodnikov slike so še dobro ohranjene ravno tam.

Odtlej je bil posestnik te grajščine „prae-nobilis ac excellent. Dominus“ Anton Jožef „de Hayman“, protomedicus, kateri je umrl za kapjo star 75 let dné 26. listopada l. 1799. Prebivala je ta rodovina že l. 1733. v Loki, zakaj gospa Marija Ana Haiman je takrat ku-

movala. In najbrže od tega posestnika je grad prejel svoje trdno ime, da ga še dandanes imenujejo „Ajmanov grad“.

Za tem je bil posestnik te grajščine „nobilis Dominus“ Jožef Dietrich. Oženjen je bil s Terezijo Polakovo. Ob času francoske vlade na Kranjskem je bil on župan (maire) starološki. Umrli je 82 let star dne 4. vinotoka leta 1846. Njegovo hčer Karolino pa je imel Daniel Detela, „Waarenspediteur“, za ženo.

In tako je postal ta mož posestnik grajščine po smrti Dietrichovi. Sin njegov in sedanji posestnik pa je gospod Oton Detela, rojen 12. listopada leta 1839. Nekaj časa je oskrbljeval tudi mestno grajščino, dokler je bila še erarska. Odlikovan je z redom železne krone III. vrste in je deželni glavar Kranjski. Sedanje grajščinsko posestvo, kar se ga ni prodalo, je v katastralnih občinah Dorfarje, Peven in Staridvor, ter ima še zemlje 62 oralov in 117 □ sežnjev. (Dalje.)

Aforizmi o ženstvu.

(Berilo gospé Pavline Pajkove dné 13. prosinca t. l. v „Slovenskem klubu“ na Dunaju.)

Človeško življenje primerjam dolgemu prognanstvu, v katerem prognanec neprestano vzdihuje, upa, pričakuje, a naposled se utrujen in upehan udá svoji usodi. Človeško življenje ne pozna mirú; neprestano se giblje in obnavlja. V trenutju, ko izročé materi zemlji truplo človeka trpina, položile so rojenice v zibel novorojenčka, kateri naj bi bil pokojniku naslednik.

Življenje je največkrat trudapolno in bridko, kakorkoli je ogledujemo. Saj je le borba, zatajevanje in požrtvovanje od početka do konca. Pa vendar radi živimo. Saj so nam dana tudi sredstva, da si polajšamo, olepšamo in oslajšamo življenje. Zatorej je takšno, kakoršno si uredimo sami, t. j. po svoji naravi, po svojih lastnostih, po izobraženosti. Gmotne razmere, zdravje, stan in druge razne okoliščine vplivajo šele v drugi vrsti na življenje.

V ženskem srečnem ali nesrečnem življenju igra prvo ulogo možki. Pa tudi možka sreča ali nesreča, ako je namreč mož oženjen, izvira ponajveč od njegove družice. Tako je tudi sreča in nesreča celih narodov mnogo odvisna od nravi ženstva, kar umevamo pač lahko. Rodbina je okvir človeške sreče. V rodbini vzraščamo, v rodbini dobivamo prvo in za poznejše življenje najvažnejšo odgojo, v rodbini živimo, z rodbino sočustvujemo, rodbina je v poznejših letih naša last, naša misel, naša skrb, za katero radi živimo, delamo in se trudimo. A rodbina ima svoj temelj v družbi moževi in ženini. Ako pa je složnost neobhodno potrebna v vsem družbinskem življenju, koliko bolj je potrebna med možem in ženo, ki naj bi bila jedna duša, ker vodita jedno in isto gospodarstvo in vzgajata jeden in isti zárod! Složnost mišljenja pa je mogoča samo v skladnem čustvovanju, skladno čustvovanje pa nastaja samo, ako sta si možki in ženska, ki sta namenjena postati zakonski par, tudi v svoji duševni izobrazbi sorodna do neke mere.

Torej ženska bodi učena? poreče kdo z grozo. Nikakor ne učena, temveč samó izobražena. Treba ji je one izobraženosti, ki povzdiguje duha in ob jednom blaži srcé; ne mislim pa one izobraženosti, ki izhaja iz spoznavanja salonskih oblik, iz jezikožnanja, godbe, plesanja, ali iz spoznavanja najnovejših romanov in onih stvarij, katere se zahtevajo od salonske dame. Tako zvana salonska izobrazba našega ženstva, izobrazba brez razsodnosti, brez čustva, brez blagosti srca je samo lep okvir pokažene slike. Popolnoma krivo je mnenje, da prava izobrazba pokvarja ženstvo. Prava, temeljita izobrazba ne more ženske popačiti, temveč jo obvaruje sicer majhnih, vendar jako pogubnih slabostij, katere izvirajo iz nevednosti. Nevednost je potem tudi kriva, da se ženska ne razvije v plemenito bitje, ampak postaje čestokrat brezčutna stvar, brez značaja. Taka ženska velja nekaj možu in znanecem, dokler je mlada in lepa; kadar se pa postara in mine njen cvetoči obraz, tedaj jo prezirajo in zaničujejo. Zaradi krive izobrazbe je postala z leti dolgočasna, pusta, jezična, neprenesljiva stvar. Sploh menijo — in posebno pri nas na Slovenskem je utrjena ta kriva misel — da „učena“ ženska (izobraženost so krstili za učenost) ne more biti pridna gospodinja. Torej naj je pa nevedna in neizobražena ženska pridna gospodinja? — Kako napačno je to mnenje, ni težko dokazati. Ženski je že prirojen nagon za domačnost in za rodbino. Večja ali manjša učenost nima po mojem mnenju celó nič vpliva na ta prirojeni čut. Med ženskimi, ki so žal pozabile pomen svojega vzvišenega poklica, ki brezvestno zanemarjajo najsvetejše rodbinske in najvažnejše hišne dolžnosti, nahaja se gotovo več nevednih nego izobraženih. Izobraženost že sama na sebi je trden ščit proti človeškim slabostim; izobraženost opominja, vodi, vspodbuja k dobremu, torej tudi k izpolnjevanju dolžnostij, če so še tako težavne.

Ni prava ženska ona, ki ne ljubi prisrčnosti domačega ognjišča, ki ne zna ceniti sladkosti domačih navad, skrbij in celó majhnih vsakdanjih hišnih opravil. Ženska, ki se za vse to ne briga, ali pa se briga z nevoljo, katera se dolgočasí v svetišču lastne rodbine in zato hrepeni vedno po zunanjih izpremembah, katera se doma zanemarja v oblačilu, da se potem tembolj lišpa izven hiše, ki ne čuti studa do nesnage na sebi in okoli sebe — taka ženska je izrodek svojega spola, taka je tudi malomarna za otroško odgojo in jako nestalna v svojem poklicu.

S tem ne rečem, da je ničvredna ona ženska, ki se ne peče ves dan pri ognjišču, ki ne krpa, ne gladi, ne pometa od zore do mraka. Voltaire sicer pravi, da je ženska dobra gospodinja ali pa izprijena stvar. Toda mislim, da je v tej sodbi francoski pisatelj zavozil; njegov izrek se ne strinja z razmerami sedanje dôle. Ne živimo več v onih časih, ko so ženske igraticam jednako živele, rekla bi, skoro brez mišljenja. Pred možitvijo so se kakor božji vólki ponižno zanašale na svoje roditelje, po možitvi pa na svoje soproge. Njih odgoja je bila v tem, da so za silo znale čitati iz svoje molitvene knjižice, da so znale presti, krpiti in nogavice plesti. V sedanjem veku seveda ne zadostuje odgoja, ki je ženski zadostovala pred sto leti. Ako bi ženstvo ne napredovalo, zaostajal bi tudi občni napredek. Če zaostaja ženstvo, kako naj napreduje svet? In ako to velja za ženstvo v obče, koliko bolj velja to za slovensko ženstvo! Za naše narodno prebujenje naj bi delovalo krepko tudi naše ženstvo s srcem, umom in činom, ker samo ondi, kjer so združene vse moči, zagotovljen je uspeh.

A Bogu hvala, ženstvo je v dôle zadnjih tridesetih let storilo važen korak v umstvenem oziru, korak, katerega bi se moški morali najbolj veseliti, ker oni imajo največ koristi, ako so njihove tovarišice blage, razumne, izobražene. Toda, žal, da je še veliko število moških, ki se ne morejo sprijazniti z duševnim preobrazovanjem ženskih. Njim velja še vedno le preprosta, ponižna, nevedna ženska za vzor, a resno-misleča in izobražena žena za pravi strah. Zato jim ne gredó na roko z nasvetom, kako bi se lože dvigale do vrhunca časovnih zahtev; rajši se jim malodušno izogibljejo, kakor da se bojé njihove razumnosti.

Kot ženska, ki poznam slabe in dobre strani našega spola, smem vam, moškim, prigovarjati z mirno vestjo, naj se nikar ne strašite ženske, katera po dokončanih hišnih opravkih seže po

knjigi, da si skrajša prosti čas — in takega ima vsaka ženska v boljših hišah — z ukom ali berilom, temveč bojte in strašite se onih ženskih, katere zahtevajo zabave, plesov, lišpa. Ali ni bolje, da uporabljajo ženske svoj prosti čas za oliko uma in srca, kakor za gizdavost in potratnost? Z umnostjo in blagim srcem naj potem uplivajo na moške in naj si jih pridobivajo, ne pa z gizdavostjo in z ničemurnostjo. Ženska naj je tovarišica moškemu, a ne njegova igraca. Koliko ženskih ne misli in ne skrbi za nič drugega kakor za to, kako bi ugajale moškim. In da to dosežejo, ne opuščajo najslabših sredstev, barvajo si lica in lase, oblačijo se blodno in nedostojno. Gizdavost pa vodi do lahkomišelnosti, in lahkomišelnost ženske postanejo največje zapeljivke. Gizdavih, koketnih ženskih naj bi se moštvo plašilo, a ne ukaželjnih. Učenje je resnobno delo; res, da jemlje ženski nekaj onega zapeljivega svita, ki omamlja moško pamet, toda zabranjuje neplemenita čustva.

No, če tudi prezirate koristi uka, morali bi se moški bati nevednih ženskih že zaradi otrók, njihovemu varstvu izročeni. Prva odgoja je človeku temelj za poznejši njegov značaj. Od koga pa navadno dobiva človek prvo odgojo? Od matere. Povestnica nam to dokazuje najbolj. Skoro vsi znameniti možje so imeli modre matere. Iz tega se dá sklepati, da so od svojih mater dobili podlago za poznejšo popolnost in slavo. Čut materinske ljubezni sicer ni odvisen od izobrazbe. Izobražena ali nevedna mati, obe ljubita iskreno, požrtvovalno svoje otroke, ker materinska ljubezen je prirojen nagon, jednak n. pr. gladu ali žeji. Jestí in spatí moramo, ko bi se temu tudi hoteli ustavljati. A čisto drugače odgaja svoj zarod izobražena, drugače neizobražena mati. V nevednosti podira neizobražena mati tam, kjer méni, da snuje podlago čednosti; njo vodi samo srce, ne razum. Ker ne pozna trdnih načel ali pravil, zato je hitro zbegana, rada pripušča otroku vsako voljo, podpira vsako njegovo trmo, da le otroka vidi zadovoljnega, da ima le mir od otroške nenasitnosti. Drugače dela izobražena mati: otrok se ji ne zdi samo nezmožna, nerazumna stvar, ljubljenec njenega srca, temveč bodoči mož ali bodoča žena; zato izkuša v negodna srčeca vcepiti potrebne čednosti in zadušiti škodljive strasti. Ni težavnejše naloge v ženskem poklicu, nego je otroška vzgoja. Pri tem je treba ljubavi in ostrosti, potrpežljivosti in odločnosti, vstrajnosti in prizanesljivosti. Kako pa more ženska izpolnjevati vestno to nalogo, ako sama ni dobila one resne temeljite odgoje, ki blaži srce in bistri duha? (Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Krško in Krčani. *Zgodovinske in spominske črtice.* Spisal Ivan Lapajne, meščanske šole ravnatelj. S podobami okrasil Srečko Magolič. Krško, 1894. Založil „Odbor za olepšanje mesta“ v Krškem. 8°. Str. 147. Cena 1 gld. — Neutrudljivi naš pisatelj nam podaje zopet delo in sicer povzeto iz njegovega obližja: vsestranski opis mesta Krškega. Že prvi list knjige nam kaže njen namen: naj bi bila — tako piše pisatelj sam — mal izraz velike Vam (t. j. gospej Hočevarjevi) dolžne hvaležnosti vsega kraja in okraja, v katerem je izšla in kateremu je namenjena. Knjigi je torej bolj namen, da je književen spomenik veliki dobrotnici Krškega in nekaterim slavnim Krčanom, kakor da bi bilo vsestransko kritično in natančno delo. Iz prebiranja knjige same se čitatelj kmalu prepriča, da je tako. Pisatelj nam kaže najprej zgodovino mesta po raznih dōbah, posebej tudi zgodovino raznih naprav: rokodelskih zadrug, cerkve, ljudske šole, meščanske šole, slavnih Krčanov in sicer J. Dalmatina, Ad. Bohoriča, Valvasorja, M. Hočevarja in njegove soproge. Kar čitamo o krških župnikih (str. 71), pač ne more biti resnično; župniki so bili gledé na sedež vedno le „leskovški“. Med posameznimi tvarinami, katere obdeluje pisatelj, ni pravega razmerja, marveč pisatelj se je ravnal po načelu, da je povedal vse, kar je zvedel o mestu, četudi je to ali ono manj važno ali zanesljivo (n. pr. o čarovnicah).

Ker pa ne zahtevamo od take poljudne knjige, da bi bila vsestransko umerjena po vednostnih pravilih, zato jo lahko imenujemo prijazno spomenico lepega krškega mesta, kateremu bo vsekako pridobila več zanimanja pri Slovencih, domačinom pa vzbudila veselje nad rojstvenim krajem. Omenjamo tudi, da ima knjiga lepo število slik, ki prav dobro pojasnjujejo tiskano besedo. S

Slovanska knjižnica. Snopič 10. podaje povest V. Beneša-Třebizskega: Pošasti, poslovenil Z. Z. Trbojski. (Strani 72.) Povest se giblje v „višjih krogih“ razvnete domišljije, zato nam ni ugajala. Taki proizvodi se ne morejo prištevati boljšim spisom lepega slovstva. V prevodu so nekatere slovniške nepravilnosti, ki gredó menda na rovaš stavcu. — Vse drugačna je mična in ljubka povest „Zaobljuba“, katero nam podajajo snopiči 20.—23. Četudi je v dogodkih nekoliko naključij, vendar se povest lepo in neprisiljeno pomiče, kaže krepke značaje, lepa dejanja in zdravo jedro. Zapletena nit se tako lepo razvozla, da je vsem delujočim osebam prav — in čitatelju tudi. Tudi jezikovno je slovenski prevod (Petra Medveščeka) dober in lahek. Na koncu 23. snopiča je kratka

Garšinova pripovedka „Štiri dni“, poslovenil J. J. Kogej, povzeta iz rusko-turških bojev.

Slovenska šolska letna poročila za 1. 1893—94.

Letno poročilo uršulinskih dekliških šol v Ljubljani je prineslo na prvem mestu kratko zgodovinsko črtico: „Uršulinski red in njegovo delovanje v Avstriji“, sp. Rok Merčun, katehet, in „Slavovitico sveti Angeli“, zložila M. Stanislava. Letos so imele čast. uršulinke otroški vrtec, vnanjo osemrazredno dekliško šolo, notranjo osemrazredno dekliško ljudsko šolo in slovensko višjo gospodinjsko šolo. Letos je dovolilo ministerstvo, da se otvorita slovenska in nemška meščanska dekliška šola; v prvi razred se bodo sprejele učenke že začetkom prihodnjega šolskega leta. Na osemrazredni vnanji šoli je bilo 583 učenk, med temi 558 Slovenk, 22 Nemk, jedna Čehinja in dve Lahinji. Na notranji šoli je bilo 269 učenk, med temi 201 Slovenka, sedem Hrvatice, 48 Nemk, 13 Lahinj. Na višji gospodinjski šoli je bilo 16 učenk, od teh 15 Slovenk in jedna Nemka.

Umevno je, da se ne moremo ozirati na vsa letna poročila, kar so jih izdala šolska vodstva. A jedno nas je posebno razveselilo, namreč **Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Mokronogu**, ker nahajamo v njem zanimiv domovinski spis „Mokronog z okolico“ (po raznih virih spisal J. Ravnikar) in pa sliko Mokronoga. Spis obsega 13 strani, je mičen, pa tudi natančen, kolikor moremo soditi. Prav bi bilo, da bi se po tem vzgledu ravnali tudi drugi prijatelji šole in domovine in objavljali v poročilih take spise.

Hrvaška književnost.

Knjige društva sv. Jeronima.

(Piše Janko Barlè.)

Oglejmo si na kratko knjige, katere izdaje letos društvo sv. Jeronima. To društvo ima isto nalogo kakor naša družba sv. Mohorja. Do sedaj je izšla:

Danica. Koledar i ljetopis društva svetojeronimska za god. 1895. 8°. Str. 225. Cena 25. novč. — Letos je tiskana Danica v 41.000 iztiskih, znak, da je priljubljena hrvaškemu narodu. Ker nisem o letošnji glavni seji, katera je bila dné 1. sušca, ničesar poročal, izpregovorim tukaj o njej. Predsednik dr. Feliks Suk se je spomnil najpreje slavnega dr. Račkega, kakor tudi pokojnega narodnega pisatelja, župnika Petra Bučarja, katera sta oba, prvi s svojimi nasveti, drugi s svojimi spisi mnogo koristila društvu. Novih členov je prirastlo 867, tako da jih je imelo društvo na početku tega leta vseh skupaj 11.416, kar je še vse premalo, vendar tudi lepo število za hrvaški narod.

Društvena hiša, katera je veljala 74.437 gld. in 39 novč. je dovršena in povsem izplačana in skupaj z njo šteje društvena imovina 146.250 gld. 37 kr. Pri seji je bilo precěj udov; a posebno važen je predlog, katerega je predložil društveni odbornik in urednik, neumorni Cvetko Rubetić, da se društvene knjige dadó prostemu narodu, obrtnikom in dijakom za 50 novč. na leto. To se je v našem listu že večkrat poudarjalo, in sedaj je ta naša želja izpolnjena. Sedaj je društvo odprto vsakomur, tudi največjemu siromaku, ker one novčiče bo vsakdo lahko zbral, če bo hotel. Seveda, da treba tu delovanja poverjenikov, pa se bo društvo v nekoliko letih neverjetno razširilo. Res morda društvu vsaj v početku ne bo gmotne koristi, ali večja bo korist duševna, da knjige pridejo v večjem številu med narod, in to je namen društva. V današnjih časih, ko se razne pogubne knjige in spisi trosijo tudi že med prosti narod, je še bolj treba knjig, katere bodo dajale vsakomur zdrave krščanske hrane. Toda k Danici!

Med zabavnimi in poučnimi spisi omenjam najprej kratek življenjepis dr. Fr. Račkega. Večja povest: „Dug — zao drug“, katero je napisala Milena S. Pokupska, je zajeta iz narodnega življenja onih krajev, od koder so se do nedavna toliko selili v Ameriko, v to „obljubljeno deželo“. Če kdo, to bi gotovo Hrvatim dobili v svoji lastni domovini še mnogo krajev, kjer bi se lahko naselili; a če bi tam vsaj polovico toliko delali, kolikor se mučijo v Ameriki, pridobili bi si izvestno desetkrat toliko, kolikor onkraj morja, zaprečili pa bi pot raznim ptujim elementom, kateri se nase-ljujejo dan na dan posebno v Slavoniji. Dr. I. Pazman je opisal lepo kapelo sv. Cirila in Metoda v Rimu, katero je postavila ondi Slovanom velika ljubezen in naklonjenost papeža Leona XIII. Tu sta opisani in narisani tudi mesti: Zemun, nasproti Belega Grada, in Mitrovica — starodavni Sirmium. Sivolasi pesnik J. Trnski opozoruje Hrvate na znana Plitvička jezera, katera je narava tako obdarila s svojimi čari. „Pokobilio se“ od J. Draženovića je majhena, vendar lepa slika iz narodnega življenja v Liki po onem: „honores mutant mores.“ Po neumornem Slomšku posneti spisek: „Dvije tri protiv rakije“, svari narod te kuge, katera se širi tudi med hrvaškim narodom, odkar je manj vina. „Telefon“ je opisal prav poljudno prof. O. Kučera. Tu čitamo še nekoliko poukov po Kneippu, ogled po katoliških misijah in več gospodarskih drobnarij. Dve narodni bajki, nekoliko smešnic in ugank in pa že povsod običajni sejmi završujejo „Danico“, v kateri dobode vsak, posebno pa priprosti čitatelj, dokaj pouka in zabave.

† Vladislav Vežić.

Hrvaška književnost je nedavno izgubila vrlega delavca — pisatelja in pesnika Vladislava Vežića,

kateri je umrl 16. minulega meseca v Varaždinu. Pokojni Vežić je bil plemenita duša in bil je celo svoje življenje vnet prijatelj lepi knjigi. Zibelka mu je tekla v kameniti Dalmaciji, kjer se je porodil dné 26. malega travna l. 1825. v Selinah, a mladost je preživel v bližnjem Vinjercu. Gimnazijo je dovršil v Zadru, a pravoslovne nauke v Zagrebu l. 1847., kjer je tudi opravljal prve službe. L. 1854. se je stalno naselil v Varaždinu, kjer je ostal kot odvetnik in javni beležnik do smrti. Pokojnik je bil izobražen, poznal je po izvornikih malone vso evropsko književnost. Sicer mu je v njegovi težki službi preostajalo malo časa, a vedno je deloval za lepo knjigo. Oglasil se je že v Kuzmanovičevi: „Zori Dalmatinskoj“, v Zagrebu je urejeval tri leta: „Obći zagrebački koledar“, l. 1852. je izdal „Vienac francoskoga i španjolskoga zabavnoga književstva“, a v Varaždinu je predstavil in napisal jako mnogo znamenitih del. Predstavil je več znamenitih iger za hrvaško gledišče, katero je bilo takrat še v povojih. Jedna od najlepših njegovih del je večja epska pesem v narodnih desetercih: „Sigetski junak Nikola Zrinjski“ l. 1867. — Matica Hrvatska je izdala njegov prevod Goethejeve: „Ifigenije“, a Vienac l. 1890. prinesel je prevod: „Armin in Doroteja“. Pred svojo smrtjo je pisal in tudi dovršil večje pesniško delo domoljubno-poučne vsebine: „Milovanke“, katerega nekoliko odlomkov je bilo že tiskanih v „Viencu“. Poznal je hrvaški jezik kakor malokdo. Posebno je pokazal Hrvatom znamenitnejša dela ptujih književnostij, pa si s tem izvestno pridobil lepo mesto med hrvaškimi pisatelji. V miru počivaj!

Ruska književnost.

(Priobčil V. Bučar.)

O bohatyrskem epose slovanskem. *Pojednova Dr. I. Malkal S. J. — Prehled latek o bohatyrskem epose slovanskem. Praga 1894.*

Omenjena knjiga nam podaje skrbno sestavljeno zbirko literature slovanskega junaškega eposa. V prvem poglavju je občni bibliografski razgled, potem pa razgled po slovenski poeziji. Največji del napolnjuje razgled ruskih bilin in maloruskih dum. Pisatelj dobro pozna vse slovansko slovstvo in se ozira tudi na nove spise o tem predmetu. V poglavju o narodnem junaškem eposu popolnjuje ta knjiga dela Pipina, Spasovića in Galahova. Na koncu nahajamo več vzgledov. Knjiga je sploh dobro sestavljena in celó potrebna vsakomur, kateri se zanima za rusko in slovansko slovstvo.

K. Balmont: **Pod sjevernim nebom. Elegii, stanci, soneti.** *Spb. 1894.*

Balmont je znan prelagalec Selovih del, Hoffmanna in Hornove zgodovine škandinavskega slovstva. V knjigi „Pod sjevernim nebom“ se javlja Balmont kot izviren pisatelj. Občinstvu podaje

58 sestavkov v vezani in nevezani besedi. Splošni značaj vseh pesmij je žalosten: žaluje, kliče k sebi smrt, rad bi imel krila, da odleti v neznane dalje, javka zaradi minulosti in ne veruje bodočnosti; ljubi природo in mrzi meščanski šum. Kritika je te prvence dobro sprejela.

Jubilej bolgarskega časopisja.

Malega srpana je obhajalo bolgarsko časopisje petdesetletnico. Prvi bolgarski list „Ljuboslovie“ se je izdajal v Smirni v Mali Aziji. Začetnik njegov je bil Kostantin Fotinov, rojen v mestu Samokovu. Hodil je v grško šolo in bil potem učitelj grškega učilišča v Smirni. Misel za proslavo 50letnice je sprožil list „Jugozapadna Bolgarija“. No o načinu se niso mogli précej zjediniti. Jeden je predlagal, da se proslavi s shodom časnikarjev in ustanovi občje časnikarsko društvo v prestolnici; a drugi so mislili, da bi bilo lepše in primernejše, da se ta 50letnica obhaja v rodnem mestu Fotinova, v

Samokovu; tretji so mislili zopet na Carigrad, kjer leže mrtvi ostanki prvega časnikarja bolgarskega. Ko so se tako dogovarjali, objavi hipoma „Bolgarska zbirka“ naznanilo, da je prva številka „Ljuboslovie“ izdana že leta 1842. in tako bi bila slavnost zamujena za dve leti. No slavnost se je vendar obhajala, ker je Fotinov izdal naslednjo številko v mal. travnu 1844. in na tej stoji „štev. 1.“; torej je številka iz l. 1842. samo poskus. Svečanost se je obhajala dné 10. mal. srpana, da so se je mogli udeležiti učitelji, kateri obdelujejo dober del bolgarskegu časopisja. Obravnavati se je imelo vprašanje o bolgarskem literarnem fondu in o splošnem napredku bolgarskega časopisja. Za prvi dan je bila določena cerkvena in zunanja svečanost v spomin Fotinovu, a za tretji dan sestanek v Samokovu, kjer se je na njegovi rodni hiši postavila marmorna spominska plošča. Gledé na to priliko ima iziti tudi zbornik izvirnih bolgarskih del. Več nismo mogli zvedeti.

U m e t n o s t.

Glasba.

Hrvaška Lira. *Sbirka popevaka u narodnom duhu, glasbotvorio: F. S. Vilhar.* Str. 43. Cena 1 fl. 80 novč. — Treba, da opozorim slovenski svet na to zbirko samospevov s spremljevanjem glasovirja, ne le zato, ker jih je zložil naš rojak, daleč znani Vilhar, ampak ker je zbirka res vredna, da jo sprejmó slovenski ali hrvaški domoljubi. Šestnajst hrvaških pesem je v zbirki, največ erotične vsebine, pa so zložene v takem duhu, da se bodo vsakomur prikupile. Napevi so prav preprosti, ravno tako tudi spremljevanje na glasovirju; večkrat celó čuješ prav narodno pesem, seveda v umetni obliki. Ne veš, katera je lepša, vendar ti bodo menda najbolj povšeči: resna žalostna „Zlata kupa“, za katero je prav nasprotna „Blago si ga meni“, ta razkriva vso srečo in zadovoljstvo ljubečega srca. Žalost po pretekli mladosti ti pa opisuje prenežna pesemca: „Veni cviéte“. Ne bom opisoval ostalih, omenjam le še ono: „Puško moja“, katera se mi zdi, da je biser med vsemi. Napev se povsem strinja z vsebino pesmi, v kateri se junak razgovarja s svojo puško in spominja bojnih dni. Tu je vse resno, junaško. Zdi se ti, kakor da čuješ starega pevca goslarja. Naš rojak se je pokazal v tej zbirki kot pravi umetnik, pokazal je, da je umel duha hrvaške narodne pesmi, pa je na tem temelju sezidal nekaj umetniškega pa tudi narodnega. Ni čuda, da hvali to zbirko še celó najboljši poznavalec narodnih pesmij, namreč ostri Fr. Ks. Kuhač. Pesmi so pisane natančno, kakor je sploh pri Vilharju navada, izdanje je lepo

in lahko se čita. Želimo le, da se zbirka razširi in povsod udomi mesto kakovih ptujih spak, katere se popevajo tako rado.

Kolo. *Sbirka hrvatskih i slovenskih mužkih sborova. Izdalo hrvatsko pjev. društvo „Kolo“ u Zagrebu. Uredio Nikola pl. Faller.* Str. 400. Cena 1 fl. 50 novč. — Dolgo so hrvaški pevci pogrešali priročne zbirke, v kateri bi bile zbrane vse bolj znane pesmi za moške glasove. „Bisernica“, katero je izdalo v dveh delih semeniško pevsko društvo „Vienac“, služila je le nekoliko tej potrebi. Nekaj, ker je prvi del, v katerem so bile ravno najbolj priljubljene pesmi, bil že davno do cela razprodan, nekaj, ker ni bilo v drugem delu mnogih pesmij, katere se rade pojó, nekatere so pa tudi težko porabljive. Pevsko društvo „Kolo“, ki je izdalo to zbirko, zadovoljilo je kolikor toliko tej potrebi, ker nam je podalo 131 najbolj znanih in priljubljenih hrvaških in slovenskih pesmij. Prednost ima ta zbirka tudi v tem, ker nam podaje partiture, katere so za vsakega zanimive in storé zbirko bolj porabno. Največ pesmij v knjigi je zložil pokojni Jurij Eisenhuth, kateri je bil dolgo časa marljiv predsednik „Kolu“. „Kolo“ je izdalo zato največ njegovih, da mu postavi majhen spomenik in njegove pesmi otme pozabljivosti. Eisenhuth je bil res jako priljubljen skladalec, dasi so njegovi zbori večkrat jako težki. Poleg Eisenhutha ima častno mesto najplodovitejši hrvaški skladatelj Zajc. Njegove pesmi so nekatere mnogo vredne, dasi se pri nekaterih tudi pozna naglica, s katero dela, in včasih tudi površnost. Dobro bi bilo, da slavni skladalec izdá jedenkrat svoje izbrane, na novo

pregledane zборе, bili bi gotovo lep biser v hrvaški glasbeni književnosti. Naš rojak Vilhar ima v knjigi tudi več zborov; krasí jih jasnota, preprostost in pa pravilnost, katera je mnogim glasbenikom deveta briga. Poleg hrvaških najdeš tukaj večino najbolj znanih slovenskih zborov, kateri so med Hrvati jako priljubljeni, tako, da ni veselega društva niti koncerta, kjer se ne bi popevala vsaj katera slovenska pesem. In ni čuda: naše pesmi preveva neka čudovita ljubkost in nežnost — segajo v srce. Hrvati sami priznavajo, da so Slovenci v tem veščaki, in res nimajo oni tako nežnih pesmij lirične

vsebine, kakor jih imamó mi. Nasprotno imaš pa kaj poslušati, ko zapojó Hrvati s svojimi krepkimi glasovi kak junaški zbor, kakoršnega imajo le oni in ga tudi umejo popevati. Vsak po svoje! Zbirka je jako priročna, zato bi želeli, da se udomači tudi pri slovenskih pevcih. Za pevce na deželi bi bilo seveda bolje, da so v zbirki bolj jednostavne pesmi. No tudi takih je v zbirki nekaj. Naj bi torej ta zbirka povzdigovala srca, užigala ljubezen k narodu in domovini po onem:

Tko pjeva naše pjesme
Ne misli rodu zla.

Razne stvari.

Naše slike.

Sedanji loški grad. Če pogledajo naši cenjeni čitatelji sliko Loke v 17. številki, str. 529, lahko umevajo današnjo. Tu vidijo natančno, kakšen je grad, ki ga je opisal tako zanimivo in podrobno naš pisatelj. Zares lepa in pripravna zgradba je. Naj bi bila v ponos ne samo uršulinskemu zavodu, ampak tudi naši slovenski domovini. — Spominski list k otvorjenju proge Ljubljana-Novo mesto. Naj nas tudi ta mični spomenik spominja onega važnega dogodka. Na levi strani ogledovalčevi se vidi sprejem pred kolodvorom v Novem mestu, na desni zgoraj je stroj slavnostnega vlaka, spodaj pa je Dolenjka v narodni noši. Naj srečno vozi dolenjska železnica in naj bi se izpolnile kmalu naše želje, ki jih še o njej gojimo!

Narodno blago.

Pesem o vojski. (1848.)

Kar se zdaj pri nas godí,
Daleč po svet' sloví;
Močno se puntajo vsi,
Veselja na svet' več ni.

Mi vojščaki istrajharski,

Med t'mi smo tud' fantje kranjski,
Srčno se držimo
In svetlega cesarja častimo.

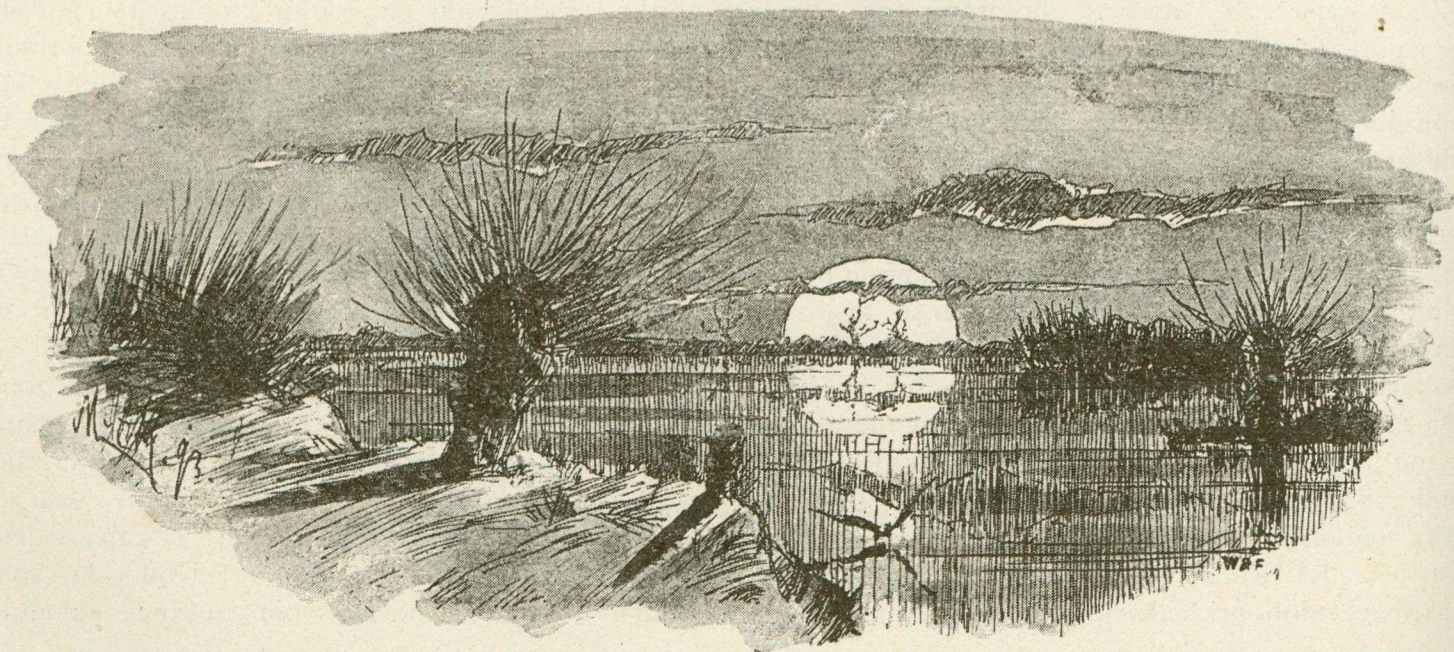
Prisego natanko držimo,
In vikšim pokorni bodimo,
Če se tud' bliska svetli meč
In méče glave preč.

Če bolj proti nam hité,
Srčnejši se fantje drzé;
Da, mladenči vi, kranjska kri
Se 'z tega nič ne s'tri.

Kamor mi pridemo,
Srčni se vidimo,
Strah je pred nami,
Groza za nami.

Oj ti, Sardinski kralj,
Kdo j' teb' to v glavo dal,
Da s' prišel čez našo kri,
K' smo močnejši kot ti?

(V Bohinju zapisal V. M.)

govori o povračilu škode, katero je koroški vojvoda Bernhard napravil brizinškim škofom v Loki. Torej vidimo, da je bil ta grad že zgodaj veljaven. In kako tudi ne, saj je imel mnogo posestva, katero so jim obdelovali razni podložniki.

Lega grajščine je pa tudi na prav lepem kraju pod „Hribcem“ in posestvo se razprostira prav v bližnji okolici tako, da je zares vabljivo prijetna in to še tem bolj, ker je tako blizu mesta.

Leta 1295. sta Konrad Puštalski in brat njegov Winter¹⁾ prišla pri škofu Emichonu v nemilost zaradi nenavnega življenja, a izprosila sta si odpustanje meseca mal. travna ter obljubila poboljšanje.

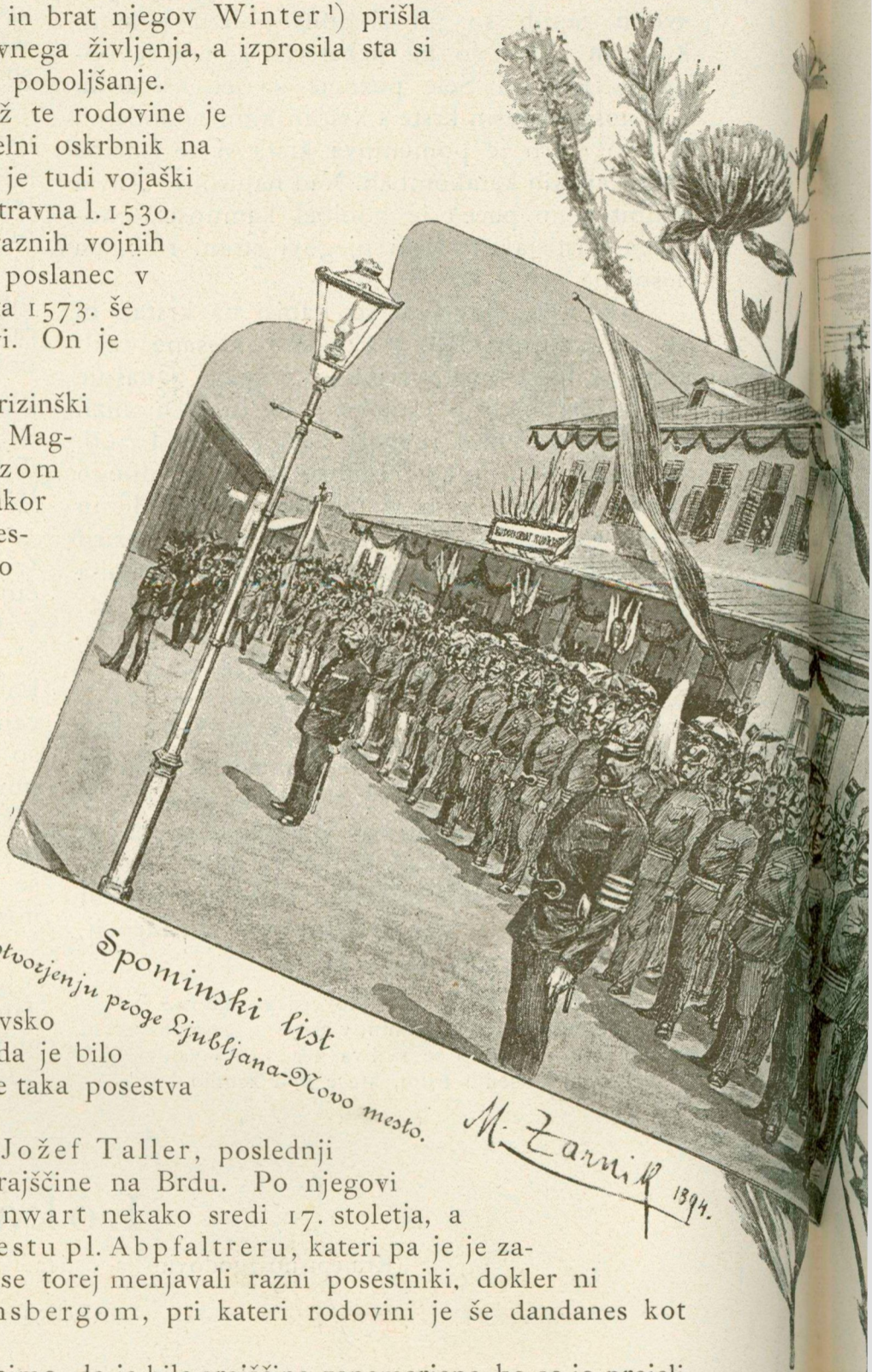
Izmed poznejših znamenitejših mož te rodovine je Krištof Puštalski, kateri je bil l. 1531. deželni oskrbnik na Kranjskem, l. 1543. pa deželni poslanec. Bil je tudi vojaški svetnik z mesečno plačo 50 gld. in dné 10. vel. travna l. 1530. je bil v Slovenjem gradcu kot poslanec v raznih vojnih poslih. Karol Puštalski je bil deželni poslanec v l. 1549.—53. Joahim, za katerim se je leta 1573. še opravljala obletnica v župni starološki cerkvi. On je l. 1500. bil predstojnik v loškem stolpu.

Stare listine nam pravijo²⁾, da je brizinški škof Janez III. Grünwalder v nedeljo pred sv. Magdaleno l. 1449. dal v fevd to posestvo vitezom pl. Gallom. In teh gospodov nahajamo več, kakor Jurija Galla, kateri je že l. 1300.³⁾ bil „Landesverweser“ na Kranjskem. Jednako službo so opravljali pozneje: Jurij Gall l. 1430., Andrej Gall l. 1444., Jurij Gall l. 1530. Drugi iz te rodovine pa so bili deželni poslanci, kakor Krištof Gall pl. Gallenstein l. 1567. in 1569., Merth Gall l. 1574., 76—77., 83., Franc Krištof Gall l. 1588.—94., Danijel Gall l. 1610.—19. Ta je bil tudi predsednik. Gottfried Gall l. 1649. do 1651. Koliko časa da je ta rodovina imela to posestvo, ni nam znano.

Grajščina je imela tudi posebne pravice. Tako je brizinški škof Vit Adam pl. Grebeck dné 2. rožnika l. 1625.⁴⁾ milostno podelil puštalskemu posestvu tudi lovsko in ribiško pravico. Iz tega lahko posnamemo, da je bilo posestvo veliko in obširno, ker navadno so le taka posestva uživala posebne pravice.

To posestvo je imel med drugimi Jožef Taller, poslednji svojega rodú, kateri je bil tudi posestnik grajščine na Brdu. Po njegovi smrti je je podedoval Jan. Ljud. pl. Hohenwart nekako sredi 17. stoletja, a je ni imel dolgo, temveč prodal baronu Ernestu pl. Abpfaltreru, kateri pa je je zapustil svojemu sinu Gottfriedu. Hitro so se torej menjavali razni posestniki, dokler ni naposled prišlo v posest baronom Wolkenbergom, pri kateri rodovini je še dandanes kot fidejkomisno posestvo.

Predno govorimo o tej rodovini, omenimo, da je bila grajščina zanemarjena, ko so jo prejeli Wolkenbergi v posest. Ob času luteranske kuge je bil puštalski grad glavno zavetišče pastorjem krive vere in zatorej ni čuda, da so jih iz Loke le težko pregnali. Ti posestniki pa so grajščino popolnoma prenovili ter zgradili tudi kapelico na dvoru pri tleh, a tako, da je kor kapelice v zvezi z grajskim hodnikom. Kakošno je bilo prvotno posestvo, ni mi znano, zakaj kapela je že druga. Posvečena je sv. križu in sicer „Depositionis Christi“. Oltarjev nastavek z napominano podobo je presno slikal l. 1706. oni slavni italijanski slikar Julij Quaglia, kateri je ozaljšal kaj

Spominski list
k otvorjenju proge Ljubljana-Novo mesto.

M. Zarnik 1894.

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. Kr. l. 1852, str. 43. — ²⁾ Beri Valvazor. III. knj. 9. — ³⁾ Mittheil. l. c. — ⁴⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr. 1867, str. 12.

vkusno s freskami ljubljansko stolnico. Kapela je sama prav preprosta; ima pa to zanimivost, da hrani pisma papeža Benedikta XIV., v katerih jednom je dné 26. malega travna leta 1747. dovolil, da se smé v njej maševati, v drugem pa dné 29. rožnika l. 1751., da smé maševati za posestnikovo rodovino bodisi svetni ali redovni mašnik. In res se je nekdej maševalo v njej vsak torek. V malem zvoniku visita dva zvonova. Jeden je iz l. 1696., drugi iz leta 1741. Na obeh pa so podobe Matere Božje.

Rodovina Wolkensbergov je bila jako imovita in zato je bila zaradi dobrodelnosti povzdignjena v baronski stan. L. 1609. se bere ime Gašperja Oblaka¹⁾, a ta še ni bil baron, pač pa premožen fužinar dve milj daleč od Železnikov pri rudnikih „Nervranica“. Doma je bil iz loških hribov. Pozneje se bere Marka Oblak, kateri pa je že baron pl. „a Wolkensberg“ tudi „Wolkensbruch“. L. 1699.²⁾ mu je škof Janez Franč. Egkher pl. Kampfing dné 21. vel. srp. spisal fevdno

pismo, v katerem se govori o njegovem plemstvu in ribištvu pri Poljanščici. Ta je mnogo daroval za olepšavo cerkvá, kakor mestne, kapucinske itd. V mestni cerkvi sv. Jakopa namreč je dal napraviti l. 1694. družbinsko rakev pred oltarjem sv. Katarine, katerega je dal sam napraviti in kapelo prenoviti. Brat Markov je Frančišek Anton, kateri je imel več otrok. Dva izmed njih sta Frančišek in Anton Franč. Prvi je kupil l. 1707. postojniško grajščino in posestvo od kneza Ferdinanda pl. Auersberga, a l. 1722. jo je prodal cesarju Karolu VI. za 80.000 gld za rejo kraških konj; vse se je l. 1736. pridružilo k Lipici. L. 1803. je umrl baron

Franč. Rudolf za kapjo star 79 let. Začetkom sedanjega veka je bil posestnik puštalskega gradú baron Franč. Wolkensberg. On je bil c. kr. komornik in je leta 1832. umrl kot dosluženi okrožni komisar. L. 1809. je moral biti za poroka Francozom¹⁾, da se bo zbrala velikanska vsota denarja, katero so oni zahtevali od dežele Kranjske, namreč 15 milijonov frankov. Ta je imel več sinov, in ko je starejši Ferdinand Danijel l. 1861. umrl, prevzel je posestvo drugorojeni sin gosp. Avgust Janez Nep. Marianus, kateri je še dandanes gospodar in posestnik grajščine. Ta se je porodil dné 2. malega srpana l. 1821. ter obiskoval tudi gimnazijo. — Sedaj v novejšem času se je grajščinsko poslopje nekoliko povečalo na zapadni strani.

Vse grajščinsko posestvo, odkar je fidejkomisno, ima zemlje še 70 oralov 90 □ sežnjev v katrastalnih občinah Puštal in Loka. Poleg tega ima grajščinski posestnik veliko rento, odkar so se prejšnji podložniki odkupili, tako, da so dohodki jako dobri.

5. Ajmanov grad pri sv. Duhu.

Svetoduška grajščina je dobre pol ure oddaljena od Škofje Loke na desni strani kantonske ceste, ki drži na Kranj, zunaj vasi. Okolica njena je prav prijazna in vabljava. Proti vshodu in jugu se daleč na okoli v ravnini razprostira široko polje ob železnici, proti severu in zapadu pa se tje proti križnogorskem pogorju in Cerngrobu (Ehrenau) širijo prijazni logi. In od tod, tako méni že Valvazor³⁾, je tudi ta grad dobil svoje nemško ime „Ehren-Au“, deloma od cerkve, deloma od

¹⁾ Mittheilungen d. h. V. f. Krain l. 1852, str. 42. — ²⁾ Dimitz: Gesch. Kr. IV, str. 295. — ³⁾ Valvasor III. knj. 11, str. 127.

Narodne pesmi z Murskega polja.

(Priobčil F. K.)

1. Nevesta.

Ovčaričar ovce pase
Na zelenem travniku,
K njemu pride eno dete,
Eno dete maličko.
„Dobro jutro, ovčaričar,
Ovčaričar, vujec moj!“
„Ljübo dete, kaj to praviš,
Jaz sem tebi vujec ne,
Več najč nemam eno sestro,
Pa še ta nevesta je.“
Ovčaričar domu žene,
Malo dete gre za njim.
Ovčaričar v hišo ide,
Malo dete gre za njim.
„Tota glih je moja mati
V tem zelenem venčeki.“
„Tota glih je moja mati
V tem zelenem venčeki.“
„Dobro jutro, moji gosti,
Gosti moje matere!“
„Ljübo dete, kaj to praviš?
Jaz sem tebi mati ne.“
„Če pa sem jaz tvoja mati,
Naj zapoje pečeni kopün.“
Komaj ona to izreče,
Že zapoje pečeni kopün.
„Če pa sem jaz tvoja mati,
Naj zacvili pečeno prasè.“
Komaj ona to izreče,
Že zacvili pečeno prasè.
„Če pa sem jaz tvoja mati,
Naj mi s krüha kamen bo.“
Komaj ona to izreče,
Že je s krüha kamen bil.
„Če pa sem jaz tvoja mati,
To naj pride vrag po me.“
Komaj ona to izreče,
Že je prišel vrag po njo.

Ta pesem nas nekako spominja na Scheiniggovo pod naslovom „Kozarič“ na strani 70. Vendar se po vsebini precëj razlikujeta.

2. Nezasodoljna žena.

Lani sem se ženila,
Letos pa me griva,
Hüjšiga dobila sem,
Kakor je kopriva.

Koprivo mraz pomori,
Moj'ga moža pa ne more.
Celi dan za pečoj sedi,
Mraz ga ne prežene.

Jaz pa vem, kaj stor'la bom;
Na senjen bom ga gnala,
Tam ga bom zatašala,
Ali pa odala.

Za fal ceno ga že ne dam,
Sem žmetno ga dobila.
Si domu ga gnala bom,
Prisrčno ga ljubila. —

V Scheiniggovi zbirki sem našel dve pesmi, kateri sta podobni tej. Prva, z naslovom „Kesanje“, je na str. 338. in se popolnoma strinja s prvima kiticama moje. Druga je na strani 406. z naslovom „Šivilja“, a ni v njej zadnje kitice.

3. Nepokornost.

V trnji je lepa hišica
In v njoj je lepa družinica.
B'le so zelene rožce tri;
Mati in dve hčerkici.

Ena hčerka je prevzetna b'la,
Prebožna je njoj hišica.
Ona roko zdaj zroči
Sestri ino materi.

Mati njoj je rekla b'la:
Že jutri boš se jokala.
Hčerka se pa nasmejí
In grmovje zapusti.

Mati za njoj je gledala,
Kam bo hčerka rajžala;
Tam na travniku zdaj cveti,
S tovaršicami tam cveti.

Mamka se je jokala,
Ker je kosca vidila,
Rekla je: Zgübljena hči,
Kosa tebe že loví!

Hčerka mater slišala,
Zdaj bi rada zbežala,
Ali kosa zdaj zbrnči
Ino hčerko pomori.

Ti pa ljüba hčerkica,
Bod' pobožnega srca
Bodi domá pri materi,
Da te kosa ne vlovi.

Narodno blago s Pohorja.

(Nabral *Lipe Vrhovski.*)

A. Pesmi.

I. Prevara.

Jaz sem v šolo hodil,
Sem mislil da 'm gospod;
Skozi zelen gozdič
'Mel sem svojo pot.
Potem sem hlapec bil,
Rad sem vince pil,
Ženski spol sem prav častil.

Jaz sem se oženil,
Bil sem zauber mož,
Mlado dekle dobil:
Lepa žena boš! —
Zdaj že mati je,
Zmiraj krega se,
Kamor hodi, kamor gre.

Jaz sem si izmislil
Da bom kanonir;
In si c'lo sem mislil,
Da bom oficir.
Zdaj sem pa — pastir,
V štal'ci imam kvartir,
Šiba, gajžla je moj gvir.

Jaz sem si ja mislil
Kak b'ma virtvala,
Dosti vinca imela,
Ga drugim dajala:
„Nü, le pijmo ga
Ki nam ga Bog dá!“ —
Vse zastonj b'la misel ta!

Jaz sem si ja mislil
Kak b'ma šparala,
Zlate krone boma
V kup nalagala.
Zdaj ni več tako,
Kot je včasih b'lo;
Dostikrat še ni za só.

Le pogledjte ljudje,
Kaj je samski stan,
Kaj b'ga vam razlagal,
Saj je vsak'mu znan. —
Le ta zakonski
Je ti težejši;
Ne poskušajte ga vsi!

II. Slovo neveste.

Le jemlji nevesta slovo!
Na božjo pot gremo s tabo;
Zdaj vzeli te samsk'mu stanú
In dali te bomo možú.

Le jemlji nevesta slovo!
K poroki it' sram te ne bo;
Devica poštena si bila,
Poštena za možem boš šla.

Le jemlji nevesta slovo!
Od svojga očeta lepo!
Skrbeli veliko za te,
Zahvali jih srčno za vse!

Le jemlji nevesta slovo!
Materi poljubi roko!
Oh koljko so 'meli skrbi,
Da zrasla poštena si hči!

Le jemlji nevesta slovo
Od bratov in sester lepo!
Prijazno jim roko podaj,
Da preveč ne jokajo zdaj.

Le jemlji nevesta slovo
Od znancev in žlahte tako:
Da bode nas Jezus vesel,
Med svate nebeške nas vzal.